Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

AD FORTIDS VEJE

HISTORISK FOLKELIG LÆSNING

REDIGERET AF

HAL KOCH

DET DANSKE FORLAG
KØBENHAVN

Hefte 1 September 1944 3. Aargan

AD FORTIDS VEJE

HISTORISK FOLKELIG LÆSNING

REDIGERET AF

HAL KOCH

III

DET DANSKE FORLAG

1944

DET DANSKE FORLAG
Vestre Boulevard 47 - København V.

PEDERSEN & LEFEVRE KØBENHAVN V

SLAGET VED LUND 1776

Af Oberstløjtnant *Th. Thaulow.*

Tilstanden i Landet.

Christian V slægtede sin Bedstefader, den gamle Christian IV, ikke saa lidt paa i Retning af elementær Kraft og et godt, dansk Hjertelag. Han holdt af legemlige Anstrengelser, især de vilde Parforcejagter, og han længtes efter at vinde Laurbær i en rask, ærefuld Krig. Som 16-aarig Prins havde han oplevet Krigen 1657—58 med Carl X Gustav og den ydmygende Fred i Roskilde, der berøvede os Skaane, Halland, Bleking og Bohus Len foruden Souveræniteten over den hertugelige Del af Sønderjylland. Straks efter fulgte den næste Svenskekrig med Stormen paa København 1659. Siden da sad Hævnlysten som en nagende Orm i hans Sind. Ved sin Faders Død den 9. Februar 1670 besteg han Tronen, og Tilbageerobringen af de skaanske Provinser og Knægtelsen af det træske Gottorp blev et af hans store Maal.

Foreløbig maatte Landet dog komme lidt til Kræfter. Ganske vist ramte en Krig, som førtes udenfor Rigets Grænser, ikke Datidens Befolkning i samme Maalestok som nu, fordi Hærene var smaa, og der i saa høj Grad anvendtes udenlandske, hvervede Soldater, men Penge skulde der alligevel til. Og Pengekassen var desværre alt for tom og fyldtes kun langsomt, fordi Christian V ogsaa havde arvet sin Moders Trang til Pragt og Fornøjelser.

Det lykkedes Griffenfeld at holde Krigsiveren i Tømme og at konsolidere Landets Stilling ved at skaffe det forskellige nordtyske Forbundsfæller. Derimod allierede Sverige sig 1672 med Frankrig og lod s. A. sin Hær falde ind i Nederlandene. Krigen truede med at blive en europisk Krig.

Den danske Hær udgjorde paa dette Tidspunkt ca. 29,000 Mand, vel udrustet og vel øvet. Halvdelen af Mandskabet var hvervet i Udlandet og Halvdelen udskrevet her i Landet. De 20,000 Mand var Fodfolk, bevæbnet dels med Musketter (Bøsser) og dels med Piker (Spyd). De 9000 Mand var Rytteri, bevæbnet med Sabler, Karabiner og Pistoler. Desuden fandtes en norsk Hær paa ca. 11,000 Mand.

Griffenfeld søger foreløbigt at undgaa Krigen.

Sverige og Danmark betragtede hinanden med vagtsomme Øjne, men især passede det Sverige yderst daarligt at yppe Klammeri med sin Nabo netop paa dette Tidspunkt, hvor det i Forvejen var saa optaget paa Fastlandet. 1673 foresloges endog Ægteskab mellem dets 18-aarige Konge Carl XI og Christian V's 17-aarige Søster, Prinsesse Ulrike Eleonore — en Plan, som støttedes ivrigt af Griffenfeld og Prinsessens Moder, Enkedronning Sophie Amalie, af den første for at undgaa et Brud med Sverige.

Som Frankrigs Forbundsfælle rykkede Sverige i 1674 mod Brandenburg. I Følge alle Traktater indtraadte dermed Forpligtelse for Danmark til at ile til Hjælp, men Griffenfeld søgte at trække Tiden lidt ud endnu. Den 15. og 18. Juni 1675 led den svenske Hær imidlertid to afgørende Nederlag ved Rathenov og Fehrbellin, og Sverige berøvedes pludselig sin Anseelse som Nordtysklands stærke

Magt. Et Vendepunkt indtraadte. Krigspartiet herhjemme fik Vind i Sejlene, og Christian V selv brændte af Iver efter at benytte Øjeblikket. Griffenfelds Stjerne begyndte hastigt at dale.

Den skaanske Krig 1675—79.

Uden Krigserklæring rykkede Halvdelen af den danske Hær i September 1675 ind i Lauenburg og erobrede den følgende Tid Sveriges Fæstninger i Mecklenburg og Forpommern. Brylluppet mellem Carl XI og Prinsesse Ulrike Eleonore maatte følgelig opsættes.

Krigens videre Gang i 1676 krævede imidlertid endnu flere Penge, og kun 15 Aar efter den forrige Krigs Brandskatninger udskreves et Krigsstyr (Krigsskat) paa 750,000 Rdr. Nytaarsdag 1676 marcherede en stor Tappenstreg bestaaende af tre Regimenters Tambourer gennem Københavns Gader for at give Fortrøstning til et lykkeligt Felttog.

Spørgsmaalet var, hvor Danmark dette Aar bedst kunde angribe Sverige? Overgeneralen var den 41-aarige, krigserfarne og dygtige Feltherre, Hertug Johan (Hans) Adolf af Pløen. Under hans Forsæde afholdtes et Krigsraad, og her vedtoges det at føre Angrebet mod Skaane, hvor man endnu kunde regne med en betydelig Danskhed. Til Chef for Flaaden valgtes den hollandske Admiral Cornelius Tromp, som var højt skattet i Danmark siden 1656, da han under den hollandsk-svenske Krig var med i Admiral Opdams Flaade i Østersøen. Vor egen Admiral Niels Juel var ganske vist 47 Aar gammel, men han havde endnu ikke erhvervet sig Ry som Søkriger. Det varede dog noget, inden Admiral Tromp kunde naa herop fra Holland, og Niels Juel fik derved Lejlighed til at gøre sig smukt bemærket ved Erobringen af Gotland.

Felttoget begynder.

I Marts (1676) styrtedes Griffenfeld, og Hertugen af Pløen var derefter eneraadende med Hensyn til Begivenhedernes krigerske Udvikling. Medens den norske Hær under Christian V's dygtige Halvbroder, Ulrik Frederik Gyldenløve, rykkede mod Bohus Len, stak Niels Juel i Søen, forenede sig med Admiral Tromp og slog den svenske Flaade ved Øland den 1. Juni, en Sejr, der vakte Jubel i København og fejredes med Klokkeringning fra Kirkerne og Salut fra Kanonerne paa Voldene og fra Orlogsskibene paa Reden.

Imedens samledes den danske Angrebshær i en stor Lejr mellem Dyrehaven og Lyngby. Den 15. Juni inspiceredes den af Kongen, ledsaget af Dronningen, Enkedronningen og hele den kgl. Familie i et pragtfuldt Optog til Hest og til Vogns. Om Aftenen gav Majestæten et stort Taffel for de øverste Officerer i et Telt, som var rejst i samme Anledning. De følgende Dage indskibede Hæren sig i Transportflaaden i København, men paa Grund af Modvind maatte Afsejlingen opsættes. I Ventetiden forlystedes Tropperne ved »at lade Trompeter, Pauker, Trommer, Piber og Skalmejer lystigt høre«. Endelig den 28. Juni kunde Flaaden lette, og Dagen efter gik Hæren i Land ved Rå, tæt Syd for Helsingborg, uden at møde Modstand. Carl XI opholdt sig i Malmø, men da hans Hær var for lille, red han hurtigst muligt Nord paa.

Den 30. Juni rykkede de danske Soldater ind i Helsingborg, hvor de modtoges som Befriere. Den svage, svenske Besætning trak sig tilbage til Slottet, som efter et Par Dages Beskydning maatte overgive sig. Derefter erobredes Landskrona og Christiansstad. Krigslykken syntes at tilsmile den danske Konge. I Løbet af forbavsende kort Tid

var Skaane saa godt som genvundet, og overalt stillede den brede Befolkning sig paa Danmarks Side, hvorimod Adelen og Gejstligheden forholdt sig afventende.

Hæren var dog blevet træt af de lange Marcher og havde ogsaa lidt en Del Tab, hvorfor Christian V i Begyndelsen af Oktober besluttede at lægge den i Vinterkvarter ved Engelholm, ca. 4 Mil Nord for Helsingborg. Sammen med Hertugen af Pløen rejste Kongen derpaa til København.

Den skaanske Befolkning rejser sig mod Svenskerne.

Kong Carl havde benyttet Tiden til at sammenskrabe og uddanne en Hær paa ca. 12,000 Mand, som han mønstrede i Smaaland. Officererne var hovedsagelig tidligere Befalingsmænd og Mandskabet Bønderkarle. Den svenske Historiker Fryxell skriver, at Tropperne »tildels var af en saadan Slags, at de vakte mere Forundring end Beundring; de vidnede mere om Landets Vilje end om dets Evne«.

Kongens Plan var at rykke direkte mod den danske Hær for at overrumple den i Vinterkvarteret. Næppe havde han imidlertid den 23. Oktober passeret Markaryd, før han fik Sindelaget i Befolkningen at føle. Christian V havde straks efter Landgangen ved Rå opfordret Bønderne til at gribe til Vaaben for at afkaste det svenske Aag. Bl. a. var den fra Svenskekrigen paa Sjælland 1658—59 kendte Svend Poulsen Gjønge (Gjøngehøvdingen) kaldt til Kongen, som udnævnte ham til Major med det Hverv at rejse Folket i Gjønge Herred. Det var disse Friskarer, kaldet Snaphanerne, som nu paa alle mulige Maader lagde den svenske Hærs Fremmarch Hindringer i Vejen ved at spærre Veje, afbryde Broer o. s. v. Særlig vanskeligt blev det for Carl XI at skaffe sin Hær Levnedsmidler, idet de skaanske Bønder forlod deres Gaarde og trak sig ind i Skovene

med deres Kreaturer og Kornbeholdninger. Som Straf herfor gav Kongen Tilladelse til Plyndring, hvad imidlertid blot gjorde Snaphanekrigen endnu mere bitter.

Den danske Hærs Overgeneral tager sin Afsked.

Carl XI's Fremrykning kunde saaledes ikke holdes hemmelig, og Christian V rejste øjeblikkelig fra København til Hæren. Hertugen af Pløen fulgte med. Han var sin Herre en tro og hengiven Mand, men ikke populær blandt Hærens Officerer, fordi han ikke taalte Modsigelse og var kort for Hovedet. Der intrigeredes derfor mod ham, og da han atter mødte Modstand blandt de andre Generaler, sendte han Christian V en Afskedsansøgning, der skal have været »temmelig haard og kort« samt holdt i saarende Udtryk overfor Kongen. Denne satte utvivlsomt stor Pris paa ham, men bevilgede dog hans Ansøgning. Med ham forlod Dygtigheden og Lykken den danske Hær.

Carl XI prøvede paa at storme Helsingborg, men det mislykkedes, og til en regelmæssig Belejring duede hans Hær ikke. Heller ikke vovede han endnu et afgørende Slag med den danske Hær, nu da dette ikke kunde ske ved Overrumpling. Han maatte afvente Forstærkninger. Forgæves forsøgte Christian V at lokke Svenskehæren til Kamp, men gik derefter Syd paa mod Lund, hvor han slog Lejr Syd for Kjeflinge Aa ved Landsbyen Håstad.

Terrænet.

Lund ligger paa Grænsen mellem den store Højderyg, der fortsætter mod Øst, og Fladlandet ud til Øresund. I 1676 maa den tænkes at have været omgivet af Sumpe og store Græsmarker, delt af lave Jordgærder og ikke særlig

dybe og brede Grøfter. Kun ude ved Landskronavejen fandtes saa høje Stengærder, som Rytteriet ikke kunde sætte over.

Byens herlige Domkirke stammer fra 1000-Tallet, hvorimod dets Universitet var anlagt 1668 som Led i de svenske Fordanskningsbestræbelser i Skaane. Mod Nordvest gaar Vejen til Karlskrona og mod Nordøst Vejen til Christiansstad. Den første Vej gaar over et Højdedrag, der begynder ved Sliparemølle (St. Libers Høj). En god halv Mil længere fremme ligger Landsbyen Valkärra, hvor der er en god Stilling, der kan benyttes med Front baade mod Øst og Vest. Fra Møllebakken hæver Terrænet sig i nordøstlig Retning til Galgebakken og til det Øst for Byen liggende, dominerende Bakkeparti, Allehelgens Bakke, hvor der i fordums Tider laa en Kirke. Disse to Veje skæres en god Mils Vej fra Byen af Kjeflinge Aa, der løber i Øst—Vest. Trekanten mellem denne og de to Veje er Valpladsen for Slaget.

Elendige Forhold i den svenske Hær.

Den danske og svenske Hær laa saaledes paa hver sin Side af Kjeflinge Aa med Forposterne saa tæt ved hinanden, at de kunde tale sammen, og f. Eks. tilbyttede de svenske Soldater sig Brød af de danske for Tobak.

Det var voveligt af Carl XI at trænge saa dybt mod Syd, medens danske Tropper endnu stod ved Helsingborg, Karlskrona og Christiansstad, men det var næsten dumdristigt at udsætte sin utrænede Hær for Vinterstrabadserne, omsværmet af Snaphaner. Soldaterne led vel ikke af Mangel paa Korn, men paa Møller til at male det paa, og paa alle mulige andre Levnedsmidler. Sendtes der Fourageringskommandoer ud, stødte de alle Vegne paa Snap-

hanerne. Den franske Udsending og General, Feuquières, der fulgte med paa Felttoget, skriver i et Brev: »Jeg boer selvtolvte eller selvfemtende i en af disse Stuer, som De saa godt kender, der alene faar Lys gennem Taget. Jeg ejer ikke Lys, og jeg ved ikke, hvorledes jeg skal faa dette Brev besørget. Jeg ved kun, at ingen kan forlade Lejren uden Eskorte, thi paa den ene Side staar den danske Hær i Skudafstand og paa den anden Gouvernørerne i Landskrona, Helsingborg og Christiansstad foruden mange Snaphaner, hvilke er en Slags meget farlige Dyr i dette Land.«

Tropperne laa i usunde Jordhuler uden Beskyttelse for de bidende Vinterstorme og uden Tilstrækkelighed af Ved til Lejrbaalene. Følgelig bredte Sygeligheden sig. Man prøvede paa at sende de mest syge til de omliggende Sygehuse, men saa stak Snaphanerne disse i Brand og »kaputerede« Patienterne. De syge maatte derfor blive i Lejren, hvor de døde som Fluer. En Samtidig skriver: »Vaaben- og Klokkehusene var opfyldte af døde Legemer. Paa Kirkegaardene laa store Bunker af døde Kroppe, sammenkastede ovenpaa Jorden ligesom store Bunker af Brænde. Snedriverne ved Gærderne blev fyldte med Døde, foruden de mangfoldige, som blev liggende paa Marken, over hvilken man baade kørte og red, hvilket var ynkeligt at se, at kristne Mennesker ikke kunde faa Jorden til at skjule sig i.« Svenskerne indrømmede, at de havde over 3000 Døde foruden mange Rømningsmænd.

Tilstanden var fortvivlet, og til sidst var der ingen anden Udvej end enten at gaa tilbage eller at angribe den danske Hær. Den 30. November faldt det i med Frost i 3 Dage og 4 Nætter. Kjeflinge Aa frøs til, og Generalkvartermester Erik Dahlberg — der var den, som prøvede Isen mellem de danske Øer under Carl X Gustavs Krig mod Danmark i 1657—58 — prøvede nu ogsaa Isen paa Aaen og fandt

den stærk nok til at bære Rytteri og lette Kanoner. Kongen bestemte sig derefter til at gaa over den 4. December.

De to Konger.

Overfor hinanden stod to unge Konger og vordende Svogre. Carl XI var jærnhaard, arbejdsdygtig, selvstændig og urokkelig i engang fattede Beslutninger, men ogsaa ømtaalelig overfor Modsigelse, heftig og egensindig. Christian V manglede disse stærke Karaktertræk. Han var af jævn Forstand, sportstrænet, modig og tapper, ærgerrig efter Krigerære, men uden Feltherreevner.

Den svenske Hær udgjorde — efter at have modtaget Forstærkninger — ca. 8500 Mand, som med Undtagelse af to hvervede Eskadroner saa godt som udelukkende var udskrevne Bønder, delt i 10 Batailloner og 44 Eskadroner. Den var altsaa omtrent helt national, besjælet af Viljen til at forsvare sit Land og under den bedste Ledelse. Overgeneral var den i Trediveaarskrigen trænede og prøvede, svenskfødte Feltmarskal S. G. Helmfelt.

Den danske Hær var i god Stand og talte ca. 11,000 Mand, delt i 18 Batailloner og 47 Eskadroner (à 100 Mand). Af de første var de tre Fjerdedele udenlandske, hvervede Soldater, medens kun den ene Fjerdedel var udskrevne danske Bønderkarle. Derimod var Størstedelen af Ryteriet nationalt. Efter Hertugen af Pløens Afgang var den tyskfødte General Carl Arenstorff blevet Overgeneral. Han var en pligtopfyldende og rask Rytterofficer, krigserfaren, men uprøvet som Feltherre.

Slaget begynder.

Da Svenskerne den 4. December brød op fra Lejren, var det maaneklart. Noget før Midnat red Carl XI fra Af-

deling til Afdeling, talte opmuntrende Ord og udgav Feltraabet: »Hjælp Gud«. Stille afmarcheredes i fuld Slagorden, medens Lejrbaalene holdtes brændende for at vildlede Danskerne. Overgangen over Aaen fandt Sted en halv Mils Vej længere Vest paa ved Hoby, altsaa udenfor den danske venstre Fløj. Alt gik godt, men Syd for Aaen blev Terrænet — bl. a. paa Grund af en stor, ikke tilstrækkelig tilfrossen Mose — saa vanskelig, at det paatænkte Overfald paa den danske Hær viste sig ugørligt. Kong Carl bifaldt derfor Generalernes Plan om i Stedet for at gaa direkte til Lund. Kl. 7½ om Morgenen naaede Hovedstyrken Stångby Kirke, omtrent ¾ Mil Nord for Byen.

Svenskernes Afmarch var blevet opdaget af Danskerne, men for sent til at hindre Overgangen over Kjeflinge Aa. Havde General Arenstorff nu ladet den svenske Hær uantastet rykke videre efter sin 2. Plan, var den blevet lukket inde i det sydlige Skaane, afskaaret fra enhver Forbindelse med det øvrige Land. Det gjorde han ikke, men formerede sædvanlig Slagorden i to Træfninger med Fodfolket i Midten og Rytteriet paa begge Fløje. Samtidig svingedes Fronten fra Nord til Vest, og det hele sattes i March for at naa Bakkedraget Nord for Lund før Svenskerne. Kapløbet begyndte. Venstre Fløjs Rytteri fik Ordre til snarest at besætte Allehelgenes Bakken. Det satte i Galop, og det nærmeste Fodfolk prøvede i misforstaaet Ivrighed at følge med, hvad det naturligvis ikke kunde, selv om Mandskabet løb saa hurtigt, det kunde. Derved løsnedes Sammenholdet i Slagordenen, og hverken det danske eller det svenske Rytteri naaede deres Maal, men stødte sammen paa Møllebakken med det Resultat, at Danskerne blev grundigt slaaet og galopperede tilbage, forfulgt af Svenskerne. Som gammel Rytterofficer kunde General Arenstorff ikke dy sig for at attakere med i det

raske Angreb, men mistede herved Overblikket. Tillige saaredes han haardt. Kongen valgte paa Stedet hans Broder, General Frederik Arenstorff, til Overgeneral — ham som i Marts s. A. havde fængslet Griffenfeld og ført ham til Kastellet. Under Svenskekrigen 1658—59 havde han været i svensk Tjeneste som Adjutant hos Carl X Gustav og var saaledes fortrolig med svenske Forhold. Han var en vindende Personlighed, men uden fast Vilje eller Feltherreevner.

Paany lader den danske Hær en Chance gaa fra sig.

Saa snart man igen havde faaet Hold paa Fodfolket, blev dette sat an til Angreb paa det svenske Fodfolk tæt Syd for Valkärra, samtidig med at det danske Rytteri paa højre Fløj angreb den svenske lige over for sig og tilføjede det et Nederlag. Det svenske Fodfolk dreves noget tilbage og maatte lade sine 8—10 Kanoner i Stikken. Ved 13-Tiden stod de to Hære lige overfor hinanden, skilt ved Vejen Lund—Valkärra og Fronterne omtrent parallel med denne.

Havde General Arenstorff paa dette Tidspunkt givet Ordre til Angreb, var Sejren sikkert blevet Christian V's. I Stedet for tøvede han og gav Svenskerne Tid til at bringe deres haardt medtagne Afdelinger i Orden igen og til at forskyde sig paa det højere liggende Terræn tæt Nord for Lund. Fronterne var hermed blevet helt ombyttet fra de oprindelige ved Kjeflinge Aa, idet Svenskernes nu vendte mod Nord og Danskernes mod Syd. Det er den Slags, som kun kan lade sig gøre med Smaahære.

Først Kl. 15 gav General Arenstorff Ordre til Angreb, men da under ugunstige Forhold. I nogen Tid rasede Kampen ved Foden af Møllebakken, og en Overgang saa det

ogsaa ud, som de Danske virkelig skulde vinde. Saa viste der sig pludselig svensk Rytteri ved Valkärra, altsaa i Ryggen paa Danskerne. Det var Carl XI selv med 9 smaa Eskadroner, som efter at have forfulgt det danske Rytteri fra Møllebakken ved Slagets Begyndelse nu var vendt tilbage. Fra Valkärra saa han sit nødstedte Fodfolk og attakerede heltemodigt. Inden General Arenstorff havde truffet sine Modforholdsregler, vrimlede de svenske Rytteri i de Danskes Ryg og Flanker. Det svenske Fodfolk fik paany Mod og haandterede deres Vaaben, »saa at Gud maa sig derover forbarme.« De danske Soldater søgte at unddrage sig Kampen, først enkeltvis og senere hele Afdelinger, og paa et Øjeblik var hele Slagordenen i vild Flugt. Kun Kongens Livregiment (nuv. Livgarde) holdt ud og trak sig i Orden kæmpende tilbage til Valkärra, paa hvis Kirkegaard det tog Stilling og standsede det forfølgende, fjendtlige Rytteri.

Den blodigste Kamp i vor Historie.

Mørket faldt paa, samtidig med at en tæt Taage lagde sig over Markerne. Videre Kamp var en Umulighed, saa meget mere som ogsaa de svenske Tropper var dødtrætte. Resterne af den danske Hær naaede saaledes i god Behold til Landskrona, hvorfra de senere sejledes over til Sjælland. Det var navnlig det svenske Livregiment, som havde skaffet Carl XI Sejren, hvorfor Kongen ogsaa omfavnede Chefen, Nils Bjelke, og takkede ham, thi »Kongens Krone havde siddet paa Nils Bjelkes Kaardespids«!

Kampen havde varet hele den kolde Vinterdag fra før Daggry til Aften. Den var ført over lange Strækninger paa kryds og tværs af Kampterrænet. En ny ankommen Løjtnant fortæller, at han havde ført sit Kompagni »som

en ærlig dansk Mand«, til han var blevet saaret inde i de fjendtlige Linier, hvor han var trængt ind. Fire Gange var han taget til Fange, men tilsidst »salverede« han sig ind i Magister Oluf Baggers Hus i Lund, hvor han holdtes skjult i 3 Nætter og 2 Dage. Saa var han blevet opdaget og for sidste Gang taget til Fange i Sygesengen.

Det almindelige i Datiden var, at Underofficerer og Menige hensynsløst nedsabledes i Kampens Hede og under den senere Forfølgning og Plyndring, fordi de stakkels Soldater jo ikke var noget værd i Penge. Derimod toges Officerer til Fange, fordi der betaltes Løsepenge for dem. Dog angives det denne Gang, at Svenskerne tog 167 Officerer og 1325 Underofficerer og Menige til Fange. Det samlede danske Tab af Døde og Saarede angives til ca. 6000 eller ca. 50 pCt. Det svenske Tab menes noget mindre eller ca. 40 pCt. Det sidste vides dog ikke med Sikkerhed og er muligvis større. Der var kæmpet fra begge Sider med ukueligt Mod, og Tabene er da ogsaa de største i vor Historie. For sidste Gang deltog Rostjenesten i en større Kamp — disse Rytterafdelinger udskrevet i Henhold til den urgamle Forpligtelse for Lenene til at udruste og underholde et vist Antal Ryttere. Efter Krigen blev den ophævet, men ved denne — sidste — Lejlighed tilkæmpede den sig det smukkeste Eftermæle og mistede omtrent de to Trediedele af sine Officerer.

Slagets videre Følger.

Mange havde udmærket sig. Ogsaa Kong Christian og hans Broder, Prins Jørgen (George), der døde i England 1708 som Hertug af Cumberland, kastede sig Gang paa Gang ud i Kamptummelen og viste et stort Mod. I Bitterhed over Udfaldet anlagdes senere Sag mod General Fr.

Arenstorff og Føreren for Hærens venstre Fløj, General Sandberg, der bl. a. havde Ansvaret for, at Svenskernes Fremrykning saa sent blev opdaget. Krigsretten indstillede dem begge til at fortabe Ære, Liv og Gods, men Kongen benaaede dem til Embedsfortabelse. General Sandberg døde kort efter, men General Arenstorff toges senere til Naade igen og døde som kommanderende General i Slesvig-Holsten.

For de Danske var og blev det et Nederlag, og Svenskerne fik fast Fod i Skaane. Sejren gav dem et nyt Mod til den videre Krigsførelse, og det havde vist Skaaningerne, at deres nye Herre var den stærkeste. Dette kom ikke mindst til at betyde noget afgørende i den svenske Befolknings senere Holdning overfor Svenskekongen.

Skaane kom nemlig aldrig tilbage til Danmark, og det meget flydte Blod var forgæves. Ved Freden i Lund den 26. September 1679 opnaaede ingen af de to Modstandere større Fordele, og man enedes samme Dag ogsaa om at underskrive Kong Carls og Prinsesse Ulrike Eleonores Ægteskabskontrakt.

Paa Slagmarken rejste Danske og Svenske i 1883 et Mindesmærke med følgende Indskrift:

Her ligger kecke Mend, hvis Been oc Blod er blandet
Iblandt hinanden, saa at Ingen siger andet
End de er af een Slect; de var oc af een Troe,
Dog kunde de med Fred ei hos hinanden boe!

Litteratur:
C. L. Løvenskiold: Planer af Slaget ved Lund, Garnisonsbiblioteket.
M. Friedenreich: Kong Christian V's Krigshistorie 1675—79, Kbhvn. 1758—65.
M. U. Thorsslow: Om Slaget ved Lund, Stockholm 1854.
N. P. Jensen: Den skaanske Krig, Kbhvn. 1900.

Det kgl. Biblioteks Billedsamling.

Billedets Overskrift: Haardt og blodigt Hovedslag mellem de to nordiske Konger til Danmark og Sverige: Stedfundet ved Lund i Skaane den fjerde December 1676, hvorved Danskerne trak det korteste Straa.

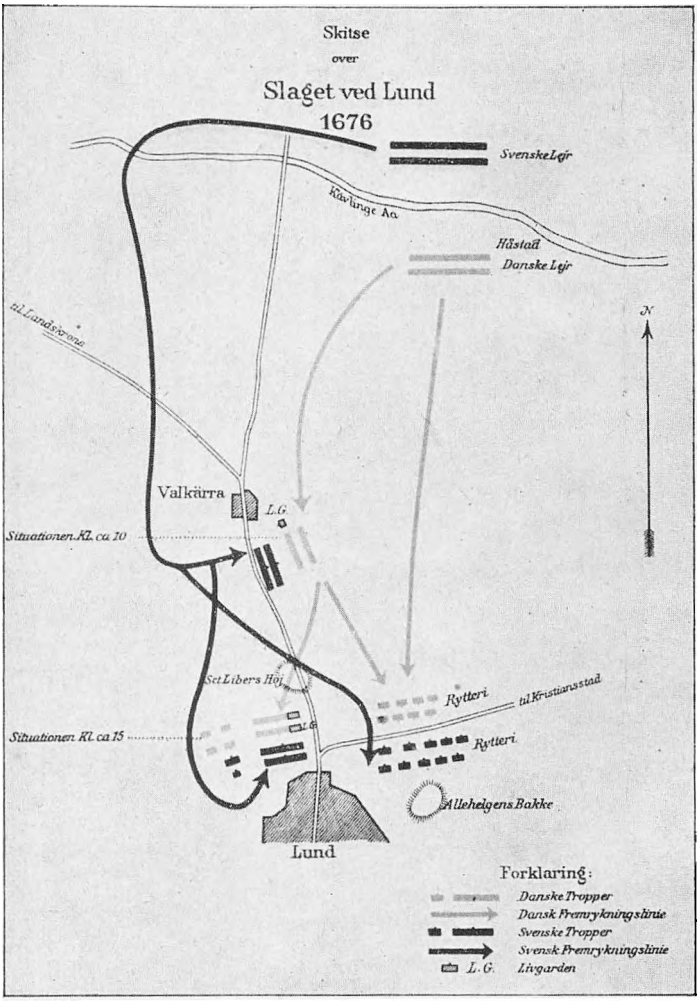

Det kgl. Biblioteks Billedsamling.

Plan over Slaget ved Lund.

TYVEBANDEN PAA JYDSKE AAS

Af højskolelærer, cand. theol. *Peter Riemann.*

Ned gennem Vendsyssel fra nord til syd strækker sig en højderyg, Jyske Aas kaldet, en randmoræne med bakker og dale, som baade i udstrækning og vildskab er over jævnmaalet af dansk landskabsudfoldelse. Store omraader ligger den dag i dag hen i uberørt øde; en æventyrlig samling af skove og moser, lyngklædte flader, sumpede kær og forblæste højderygge.

Omkring 1840 levede der i disse egne et folkefærd af ganske særlig art. Allerede navnene havde saadan deres eget sving: de Svamper, Hjamsker og Knarer, Fædder og Gitte, Bjerre-Chren, Simon Bolle, Maren Skoven og Mette Bur. De kendte hinanden godt og stod i indbyrdes, oftest hemmelig forbindelse. De var lyssky og mørkekære, ti arten af deres arbejde gjorde natten til deres vigtigste arbejdstid.

I hele egnen fra Frederikshavn til Aalborg østen for Aasen drev de deres spil, frygtet og hadet af ordentlige folk, der alt for ofte maatte betale gildet, naar »pakket« var paa krigsstien.

Fast tilhold havde de navnlig i et par forfaldne, afsides rønner inde paa Aasen. Den ene hed Hedehuset eller Hospitalet, den anden Pillerhuset. I Hedehuset var det egentlige hovedkvarter.

Der boede to familier. De havde forstue og køkken i

fællesskab, men ellers hver sin stue, som begge steder paa engang var dagligstue og sovekammer. I den ene boede Klog-Per af slægten Barkholt, hans kone Maren Olesdatter og deres talrige sønner: Chresten, Lars, Lars Christian, to drenge Akrestinus og Jens, samt datteren Else. Lige overfor gennem forstuen havde Skov-Hanne tilhuse med sine to sønner, Skov-Christian og Skov-Hans; tillige var der en datter Else.

Efter almindeligt omdømme var Skov-Christian hovedmanden og den værste af hele »pakket«.

Tyvene.

En mørk aften i oktober 1841 var de to Svamper, Jens og Erik, paa besøg hos deres gode venner i Hedehuset. Svamperne havde om sommeren haft et ikke ganske frivilligt ophold i arresten i Hjørring og der truffet et tredje værdigt samfundsmedlem, som havde tjent i Putten i Horne sogn, nord for Hjørring.

Han fortalte, at hans tidligere husbond havde rigeligt med »søm« paa kistebunden og i høj grad burde dele med andre. Følgelig planlagde de tre en expedition til Putten, naar de engang kom ud. Men vel hjemme igen, glemte Jens og Erik hurtigt deres nye kammerat og hentede denne oktoberaften i stedet deres gamle, prøvede ven, Klog-Chresten, til tredjemand i expeditionen.

Og de gik til sagen med den sikkerhed, som erfaringen giver.

Lidt over midnat naaede de frem til Putten, bøjede sømmene fra et vindue, hvor de to krøb ind, mens den tredje blev udenfor og tog imod. De bandt døren til sovekammeret og gav sig i lag med et hængeskab og en kiste i dagligstuen. Siden gjorde de en runde i køkkenet, og da de

til sidst travede afsted til Skæve sogn og Hedehuset, havde de sølv og sedler i lommerne og fetalje paa nakken.

Efter en god og rolig søvn vaagnede gaardmanden næste morgen og fandt sig lettet for 216 daler i varer og penge. Da de tre kumpaner siden blev sat fast, fik han 4 rigsdaler og 1 mark tilbage, hvilket dog var bedre end ingenting. —

I Bodensholt, henad Sæbykanten til, boede husmand Niels Jensen. Han havde et lille skab, som gemte et sølvbæger og en kapital paa 132 rdl. i sedler og sølv.

En nat i foraaret 1841 mellem 12 og 1 ankom Svamp-Erik, Hammer-Niels og Jakob Slettingen, alle af »pakket«, til Bodensholt.

De forsøgte forgæves at dirke døren op. Men muren ved siden af var lettere at have at gøre med. Der slog de hul i lerkliningen, og Erik krøb igennem og lukkede døren op for de andre.

Skabet stod i stuen, og Niels Jensen, hans tjenestepige og hyrdedrengen laa og sov i samme rum. Erik bad først Niels »holde paa Stodderen«, mens han tog skabet ud. Men Niels betakkede sig. Saa kravlede Erik op og satte sig paa brystet af husmanden, mens de andre tog fat paa skabet. Ved støjen vaagnede pigen og spurgte søvnigt, hvad der var fat. »Jeg tror, Maren rider mig!« kom det stønnende fra Niels Jensen. Men da skabet kort efter var var ude, hoppede Erik ned. »Nu sad hun af. Det lindrede!« sagde Niels Jensen og faldt i søvn igen. Først næste morgen skønnede han, hvad slags mare, der havde redet ham.

Byttet delte de tre tyveknægte ligeligt mellem sig. Skabet blev hugget til pinde og brændt, og nøglerne forsvandt i en mergelgrav. Der ligger de endnu, men nattens øvrige færd kom siden for dagen lys. —

Omkr. 1835 tjente hos proprietær Formann paa Dronninglund en karl, som hed Rasmus Knar. Han fandt en

kompagnon i gaardens møllersvend, Niels Gravensten. Sammen benyttede de sig af kendskabet til gaardens værelser til at skaffe sig selv og deres kammerater i Hedehuset mange gode sager. Med falske nøgler lukkede de sig ind og lettede efterhaanden proprietæren for 66 alen lærred à 2 mark, 1½ fjerding smør, 5 sække rug med ½ td. i hver, brændevin og madeira, smør, brød, flæsk, skjorter, lagner, servietter o. m. m.

Da Rasmus siden fik en anden plads, medbragte han gode erfaringer om tyvehaandværket, og yderligere inspiration fik han, da han blev kæreste med Klog-Maren fra Hedehuset. Maaske var det hende, som fik udvirket, at Rasmus i 1838 sammen med en kammerat, Thomas Wichmann, gæstede pastor Rafn i Albæk præstegaard paa et dusin chemiser fra blegepladsen, 4 duge, 2 lagner, haandklæder og pølser fra loftet, ialt koster til 15 rdl. —

Og saadan kunde man blive ved. Mange var tyvene og endnu flere de indbrud, de begik. Mænd var selvfølgelig de fleste af banden, men ogsaa talrige kvinder var interesserede og aktive deltagere i de natlige færder. De tog mod kosterne og solgte dem, vel vidende hvor de stammede fra, det, der med hævdvunden retslig sprogbrug kaldes hæleri.

Men hvad sagde folk?

Intet under at uhyggen bredte sig rundt om i de gode, solide hjem. Ingen følte sig sikker, og naar de mørke, lange efteraarsnætter satte ind, lagde man sig kun med bange anelser til sengs. Hvem vidste om der ikke paa samme tid i Hedehuset eller Pillerhuset fandt en raadslagning sted, som gjaldt dem selv? Selvfølgelig laaste man, saa godt, det lod sig gøre, men det hjalp ikke meget, naar

huse og bygninger var af den art, de var. Vinduerne var ofte kun et glas i en ramme, som holdtes fast i aabningen med fire bøjede søm, og murene var klinet af ler mellem stolper og lod sig let bryde itu.

Af og til skete det vel, at manden vaagnede ved tyvenes færd. Saaledes tog Chresten Knar og en anden kammesjuk, Chr. Kaasborg, engang fejl af lejligheden. Det var under en natlig visit hos aftægtsmand Jens Andersen ved Flavenskjold. Ved et uheld kom de ind i sovekammeret. Jens vaagnede ved det og anede strax uraad; han sprang angribende ud af sengen, og de to besøgende tog strax flugten. Men Jens kom efter i bar skjorte og en vognkæp i haanden. Han slog Kaasborg i jorden, og ilde var det gaaet ham, hvis ikke Chresten Knar var kommet til undsætning; saa maatte Jens lade dem løbe.

Men sligt hørte til sjældenhederne. »Pakket« var fixe paa fingrene og trænede i værket. Og gang paa gang vaagnede folk op til opbrudte døre og skabe og store tomme huller i fadeburenes pølserækker og kisternes klædesvarer.

— og øvrigheden?

Men hvorfor tog den lovlige øvrighed sig da ikke af sagen og klapsede pakket ordentlig af? Ja, den forsøgte ogsaa, men kunde ikke. Herredsfoged Hejberg i Sæby stræbte, men han rakte ikke langt.

En morgen havde de paa en gaard grebet en kumpan, som nok saa roligt sad ude i kostalden og malkede køerne; det gik straale efter straale i *hans egen* spand. Da sognefogden samme formiddag skulde til Sæby, fik han ham med i vognen. Men hvem skildrer hans forfærdelse, da han efter tyvens aflevering og andre besørgede ærinder om aftenen var paa hjemvejen og fandt fyren i en

smugkro ved vejen. Der sad han og gjorde sig til gode for tre mark, som herredsfogden af kristen gavmildhed havde givet ham til et par nye træsko. Han havde klaget sig over sit fodtøj, og som han kunde snakke!

Og saadan gik det gang paa gang. »Han lod dem rejse og rende, gjorde Hejberg, og saa stjal skidtet hjemefter hver gang,« sagde man i egnen. Og selv om han vistnok aldrig har sagt det, troede efterhaanden alle, at Hejberg virkelig var ophavsmand til de selvopgivende ord, som bestemte gangen i den følgende udvikling: »Der er ikke andet raad, end at befolkningen selv engang ved lejlighed lægger pakket øde og knækker hvert ben i de tre banditter Skov-Christian, Klog-Chren og Klog-Lars.«

Der var nogle, som skrev sig dette bag øret.

En nat efter et af de ovennævnte tyverier, væbnede en skare harmfulde mænd sig med kæppe og tunge stokke og lagde sig paa lur udenfor Pillerhuset for at gribe ind, hvis de saa nogen vende tilbage med tyvekoster eller sager. Nu vilde de selv gaa rettens ærinde. Men denne nat var der stille omkring Pillerhuset, saa de gik hjem med uforrettet sag, og der skete ikke noget — den gang.

En voldsom legestue.

Men lørdag d. 30. okt. 1841 holdtes der legestue paa gaarden Langholt i Skæve sogn. Det var efter høsten, og folk var oplagte til en sammenkomst og en glad aften.

Dansen gaar lystigt i storstuen, og inde i folkestuen sidder den ældre, mindre bevægelige del af selskabet og faar sig et slag kort.

Saa gaar døren op, og pakket kommer til gilde. Det er det meste af Klog-familien fra Hedehuset med Skov-Christian i spidsen. Han er lige kommet ud fra tugthuset

og stadig den mest frygtede og berygtede af pakket. Efter ham kommer fire andre med Klog-Else til sidst.

De stiller sig op i folkestuen og ser paa kortspillet. Og da de spillende er færdige og gaar ind til dansen sætter de sig ugenert inderst ved skiven og opfordrer de forskellige til at spille med sig. Men ingen har lyst; de vender øjnene bort, der bliver stille om de fem, og samtidig begynder det at ulme i krogene. Hengemt nag og indestængt harme over pakkets misgerninger dukker frem i sindene og tilsættes vreden over, at de nu ogsaa vil forstyrre legestuen og dens fest.

Og harmen slaar ud i lys lue. Ude i gaarden samles 7 kraftige mænd og lægger raad. De væbner sig med kæppe og jernstænger, skovleskafter og vognkæppe, og saa gaar det med føreren, Anders Stendal, i spidsen ind i stuen.

»Ud med jer!« raaber Anders til de fem der ved skiven, og da de ikke strax lystrer, griber han den første, Klog-Chresten, i skulderen og vil trække ham frem over bordet.

Og saa ligger der et hus. De tre ældste af pakket farer op og trækker deres lange, berygtede knive, og angriberne løfter deres stokke. I det samme gaar lyset ud; det vælter eller væltes, og alt er tummel, forvirring og raaben paa lys.

Hurtigt bringes andet ind fra dansesalen. Det lyser over en broget forvirring.

Klog-Chresten er afvæbnet; kniven er taget fra ham, og han ligger næsegrus i gulvet med en mand over sig. Anders Stendal staar bøjet over bordet og kæmper med Klog-Lars; kniven saarer hans haand. Og Skov-Christian hugger drabeligt om sig med kniven, til et slag over armen faar ham til at tabe den. Under skrig og larm slaar man løs og ved ikke ret, hvor man rammer; men knivene bliver dog gjort uskadelige og pakket drevet ud af stuen.

I den almindelige staahej lykkes det Klog-Else og Lars Christian at komme ud og stikke af hjem efter. Men lige udenfor døren falder Skov-Christian sammen som død. Man lader ham ligge og forfølger i stedet Klog-Chresten, der er kommet paa benene og smører haser det bedste, han ved. Tæt ved gaarden naar han til en dam. Han vader ud og søger at skjule sig ved at dukke sig under vandet, men saa begynder sten og jordklumper at suse om ørerne paa ham, saa han til sidst maa i land, og saa gaar forfølgelsen videre, til han bliver efterladt forslaaet og halvvejs besvimet i en bæk ikke langt fra Hedehuset. Her ender ogsaa Klog-Lars efter en lignende medfart.

Foran døren paa Langholt vaagner Skov-Christian i et ubevogtet øjeblik og tager flugten; men bliver opdaget og indhentet og endnu engang banket igennem.

Det var med blodige pander og forslaaede lemmer, pakket omsider naaede hjem til Hedehuset. Sommetider hed det ogsaa Hospitalet; og denne aften passede navnet udmærket.

Men derved bliver det ikke.

Nu havde harmen faaet luft. Men det var langtfra tilstrækkeligt. Pakket skulde have en omgang, saa det ikke glemte den foreløbig. Og det skulde slaas fast for alverden, at kunde politiet ikke skaffe folk deres ret, saa kunde man selv.

Og lejligheden bød sig just nu særdeles gunstig. Efter omgangen paa Langholt var risikoen ved at gæste selve hovedkvarteret ikke saa stor; besætningen var jo forholdsvis ukampdygtig.

Den følgende mandag aften, da de tre haardest medtagne fra legestueaftenen laa til sengs i Hedehuset og plejede deres saar, hørtes der listende trin omkring huset.

Nogle klude, som var stukket i en ituslaaet rude blev skubbet ud, og skumle ansigter viste sig bag vinduerne.

Kort efter lyder der trin i forstuen, døren til Skov-Christians stue gaar op, og 3—4 fordægtige mænd med sværtede og maskerede ansigter træder ind. I haanden har de tunge kæppe og slagler. En af dem gaar lige løs paa Skov-Christians seng og slaar efter hans hoved; i rette øjeblik farer han med det under dynen; men saa bliver han, nøgen som han er, hevet ud af sengen, og der er til ham i en god mening. Snart er han en blodig, forslaaet bylt, som bliver slæbt udenfor huset og slængt til side.

Saa gaar det ind i den anden stue. Klog-Drengenes moder, Maren, holder paa døren, men den bliver snart tvunget op. Hun løfter en spade i sine hænder og vil slaa løs paa de indtrængende, men bliver grebet om livet, slæbt udenfor og pryglet igennem med tunge knipler.

Klog-Chresten er imidlertid sprunget ud af sengen og op paa bagerovnen. Det hjælper ham ikke. Han bliver halet ned, banket igennem og kastet ud til de andre.

Saa er der børnene, Ellen og Klog-Lars, tilbage. De første og Ellen slaar man vel, men med maade; og de faar lov at blive i sengene. Men Lars har gemt sig paa loftet. Han bliver opdaget, styrtet ned og pryglet igennem, indtil han lover aldrig at stjæle mere og at vise stedet i skoven, hvor tyvekosterne er skjult.

Han faar et par benklæder og en skjorte paa, et reb med en knude, der stopper for løkken, lægges om hans hals, og omringet af fem maskerede mænd gaar det bort fra Hedehuset ud i den efteraarsmørke nat.

Efter megen larm bliver der stille om huset. Og uhyggeligt stille. Da morgenen gryede, og nogle nabofolk kom til, fandt de udenfor huset Maren Barkholt liggende død paa møddingen; Klog-Chresten nøgen i en blodpøl og ikke

mindre død; og inde i huset laa Skov-Christian øjensynlig trillet ud af sengen; han var ligeledes stiv og kold.

Op ad dagen fandt man Klog-Lars ved nogle buske paa vej til skoven ligesaa død. Han havde et reb om halsen og ellers kun skjorte paa.

Mordere eller helte?

Hvad der var sket, var tydeligt nok. Men hvem havde gjort det?

Rygterne svirrede og løb, og politiet kom paa benene, for det var mord dette her og klart nok en grov misgerning.

Men samtidig løb en glædesild hen under Jyske Aas' skrænter. Pakket var ikke mere! Dette hadede folkefærd havde faaet en straf, som var lige saa grundig og afskrækkende, som den var fortjent. Og selv om det kun var de værste, som blev ramt, saa var der da haab om, at resten vilde se sig i spejl og lære af, hvad der her var sket.

Men hvem var morderne — eller heltene? Hvem var det, som politiet eftersøgte med lovens arm, og som den jævne Vendelbo velsignede sin seng, hvor han laa tryggere og gladere end i mange aar?

Herredsfoged Hejberg fik travlt, og sagen gik til regeringen, der korsede sig i rædsel over Vendelboerne og nedsatte en kommission. Men før den kom til Vendsyssel, havde man gerningsmændene fat.

Under exekutionen i Hedehuset havde en af de maskerede raabt til Klog-Lars: »Nu skal du faa betaling for den halve tønde rug, du stjal fra mig den anden nat!« Og skønt han talte med fordrejet stemme, hjalp det lidet, for Klog-Else, som hørte ham, vidste hvor den rug var stjaalet og hun lod gerne sin viden gaa videre til rettens folk.

Og saa sprang bomben! Det viste sig at være syv af egnens kendte og agtede gode mænd og borgere, som selv havde taget affære og skredet ind med privat foretagsomhed, hvor de klart saa, at politi og den udøvende magt svigtede.

En stor undren gik den dag hen over det ganske Danmark. Saadan var altsaa forholdene i Vendsyssel! I sandhed maatte det land ligge norden for lands lov og ret, hvor saadant kunde ske.

De syv mænd har billigt krav paa at være kendt ogsaa i vore dage, de som hævdede retten, hvor den var bøjet og aabenbarede sandheden, hvor den var skjult. Det var sognefoged Lars Jensen fra Hellum og gdj. Lars Jensen Krog fra samme sogn; dertil mølleejer Peder Hansen, Aunkøt, de to brødre og gaardmænd Søren Jepsen, Krattet og Peder Jepsen, Aunkøt, samt ungkarlene Jens Chr. Pedersen og Anders Pedersen, Østergaard, der ligeledes var brødre.

Egentlig havde de ikke haft til hensigt at slaa pakket ihjel; de vilde blot give afbankningen fra Langholt yderligere vægt nu den var saa godt igang. Men ophidselsen og deres tunge knipler havde ført andet med sig, og gjort gerning stod ikke til at ændre. En omhyggelig obduktion af de fire lig viste, at selv om ingen af dem havde faaet absolut dødelige saar, havde slagene dog brækket baade arme og ben paa dem og i fællesskab medført døden.

Det var og blev mord, og dommen — dømt af kommissionen — maatte blive derefter.

Den faldt ved underretten i Sæby 13. marts 1843 og lød paa, at sognefoged Lars Jensen, møller Peder Hansen og de to brødre Jepsen skulde have deres liv forbrudt, mens Jens Chr. Pedersen fik et og Anders Pedersen og Lars Krog hver to aars tugthus.

Saa gik sagen til højesteret, men uden resultat. Den stadfæstede dommen 17. juli 1844.

Men kongen bød.

Men heldigvis sejrede fornuften over lovbogens formler og paragraffer. Strax efter stadfæstelsen for højesteret ændrede den enevældige konge ved et magtbud dødsdommen til livsvarigt tugthus. Og derefter begyndte befolkningen et energisk arbejde for at faa deres befriere paa fri fod. Mangfoldige ansøgninger gik til Christiansborg, og Peder Jepsens djærve kone, Mathilde, rejste selv til hovedstaden, fik audiens hos kongen og talte frisk og frejdigt mandens sag.

De syv mænds vandel havde hidtil været uden lyde, og de var agtede og ærede i deres egn. Og kunde den streg, der her havde lavet, end ikke staa for den trykte lovs fastslaaede paragraffer, saa saa meget des mere for den levende moralske dømmekraft. Vel var de gaaet voldsommere frem, end retten maaske havde gjort i deres sted, men derfor var det alligevel samfundets udskud, de havde ombragt. Og det var da klart som dagen, at lige saa vel som et mord var et mord, var en skurk ogsaa en skurk.

Det faldt derfor som en ganske naturlig ting, da kongens benaadning kom i 1848, og fængslets døre aabnede sig for de fire livsvarige fanger. Med hæder vendte de tilbage til deres hjem, agtede som dem, der havde lidt for det fælles bedste. —

Kommissionen i arbejde.

»Den dronninglundske kommission«, som den kaldtes, sad i Vendsyssel i to aar, 1841—43. Da den først havde

klaret den aabenlyst foreliggende sag med dommen over de selvbestaltede retshaandhævere, tog den sig samtidig for at rydde op i pakket og al dets væsen.

Det viste sig at være et forfærdende stort arbejde. Ikke mindre end godt 180 mennesker blev forhørt, og deraf fik 110—115 stykker dom. Det var pakket, som blev rykket op med rode. Mangfoldige spændende og snilde tyverier blev afslørede, endnu flere hælerier blev klarlagt, og ældgamle forbrydelser kom for dagens lys.

En dygtig politibetjent, Lundbymølle, for rundt i egnen og hentede folk i arrest. Han var en snild og energisk sporhund, der dukkede op de mest uventede steder i alle slags forklædninger. Gamle folk har lige til vore dage husket den »Polleti, der hie Lujbymøhl« og hvordan han fiskede snart den ene og snart den anden ind i arresten paa Aalborghus eller Voergaard. Han var efter Vendelboerne »i faale prygl«, men ogsaa »i Døvl te a faa pakke te a bekej.«

Efter den overhaling blev der fred bag Jyske Aas. Vendelboerne kunde atter sove trygt og vaagne i fred. Og nu har historien taget baade Hejberg, Lundbymølle og Skov-Christian og alt det andet pak. Men minderne om dengang »Vendelboerne hjalp sig selv« lever stadig.

Og selv om landet ligger norden for lov og ret, saa er det mere den skrevne end den virkelige ret. En levende sans for, hvad der er ret og rigtigt, har alle dage besjælet denne Danmarks nordligste befolkning, og den selvtægt, de brugte i 1840'erne viser det i fuldeste maal.

Litteratur:

Niels Adelstorp: Vendelboerne, der hjalp sig selv. Den dronninglundske commissions-dom, 1919.
Urban Hansen: Tyvebanden paa Jyske Aas, 1920.

OBERST HELGESEN FREDERIKSSTADS TAPRE FORSVARER

Af Premierløjtnant *V. K. Sørensen.*

Treaarskrigen 1848—50 har foreviget mange stolte Krigernavne, men faa staar med større Glans end Hans Helgesens. Den stoute Nordmand blev født i Oslo den 4. Oktober 1793. Man har sammenlignet ham med Sagatidens Helte, som han ogsaa i Ydre kunde minde om: eventyrlysten, trofast mod sine Venner, grum mod sine Fjender. Over hans Privatliv hviler en mærkelig Dunkelhed, saaledes ved man ikke, hvad hans franske Kone hed, og Børnenes Skæbne er ukendt. En Søn skal være faldet paa Krim, da Franskmændene i sin Tid kæmpede der.

Faderen, der var Skaaning, var kæmpestærk, og Sønnen slægtede ham paa. Allerede som 12 Aars Dreng kunde han tage sin Tønde Rug og bære den op ad Stolpebodtrappen. Sytten Aar gammel var han den stærkeste Gut i hele Oslo. Sportsmand og Jæger var han om en Hals, og hans Dygtighed i Skydning og Skøjtespring grænsede til det utrolige. Derimod var han knap saa flink som Elev i Kristianias Latinskole. Det faldt ikke i hans Smag at sidde over Glosebøger, Grammatik og latinske Stile. Naar Jagttiden kom, stak han af fra Skolen, undertiden barhovedet og paa Hosesokker i meterhøj Sne, fordi Moderen for at holde ham hjemme havde gemt hans Hue og Støvler. Forældrene

Landskab fra Egnen omkring Jydske Aas. Fotografi

Frederiksborgmuseet. Kopi af A. Dorph efter O. Hansen Ballings Maleri.

Oberst Hans Helgesen.

vilde gerne have, at han skulde være Præst, men opgav det omsider. I Stedet kom han paa Landakademiet og blev i en ganske ung Alder Officer. Som Kadet deltog han i Kampene i Norge i 1808—09, gjorde senere Felttoget med mod Sverige 1813—14 og havde Lejlighed til at udmærke sig flere Gange. I denne Tid sluttede han et varmt og livsvarigt Venskab med to andre unge Officerer: *Schleppegrell* og *Olaf Rye*, der ligesom han selv senere skulde indskrive deres Navne med lysende Hæder i Danmarks Historie. Saa kom Omvæltningen i 1814, og da de norske Officerer skulde aflægge Ed til den svenske Konge *Karl Johan*, nægtede de det alle tre og drog til Danmark.

Men i Danmark var der Fred, og det var ikke Fred, Helgesen søgte. Han drog derfor til Preussen, der paa dette Tidspunkt rustede mod *Napoleon*, og kæmpede her under Feltmarskal *Blücher* ved Waterloo.. Saa kom Fredsaarene, Helgesen tog sin Afsked, giftede sig med en smuk og velhavende Møllerdatter, bosatte sig i Frankrig og begyndte en omfattende Handel med Heste.

Han gik i Kompagni med sin gamle Ven Olaf Rye, der opkøbte Remonter i Jylland og Holsten til den franske Hær, og sammen smuglede de Remonterne over Grænsen. Ofte kørte Helgesen ud over Grænsen med et Par gamle Heste, som han havde købt for en Slik, og vendte saa tilbage med et Par unge Remonter, der slap ind paa de gamles Pas.

Til sidst blev man dog opmærksom paa ham, og da han en Nat netop var sluppet uhindret igennem Toldbommen med sine Heste, sprang der pludselig en Toldbetjent op i Vognen til ham og vilde lægge Beslag paa Hestene. I en Haandevending kastede Helgesen Franskmanden ind under sig og klemte ham saa fast om Halsen, at han hverken

kunde skrige eller røre sig. Saaledes kørte han Tolderen nogle Mil ind i Landet, kastede ham saa af Vognen og skyndte sig videre til sit Bestemmelsessted, hvor han solgte baade Heste og Vogn.

I 1830 kom han til Paris med en Drift Heste og dumpede lige midt ind i Julirevolutionen. En af Revolutionsgeneralerne, General *Pelet*, tog ham til sin Adjutant, og i Kampene fra den 26. til den 28. Juli var Helgesen en ivrig Deltager. Han blev senere udvalgt til at ledsage Kong *Louis Philippe* fra Neuilly til Paris, og *Lafayette* betroede ham Kommandoen over den Eskorte, der bragte Kronjuvelerne i Sikkerhed. En Tid gjorde han Tjeneste i den franske Nationalgarde og haabede paa at blive ansat i den franske Hærs Linie. Men skønt den norske Bjørn var god nok, naar der forestod Kampe, saa haabede man nu paa fredelige Aar, og da var der ikke Brug for ham.

I 1836 døde hans Hustru, og Helgesen vendte tilbage til Norge, efterladende en Søn og en Datter i Frankrig. Han søgte Karl Johan for at blive Officer, men blev holdt hen med Løfter, og der forestod ham en Række trange Aar. En Tid underviste han i Fransk, saa blev han Medhjælper i en Boghandel, men det var elendigt, han led Nød. Ustandseligt var han i Pengeforlegenhed. En Tid lang var han alvorligt syg, og hans Pengeforhold saa stadig sørgelige ud. Til sidst lagde Retten Beslag paa hans faa Ejendele og vilde ogsaa tage hans Jagthund. Men da rev han Bøssen fra Væggen og svor paa at ville skyde enhver, der vilde fjerne Hunden.

I 1840 vendte han tilbage til Danmark, hvor han ernærede sig af Jagt og Fiskeri paa et Jagtdistrikt, han lejede mellem Sorgen og Trenen. Han blev afholdt overalt, hvor han kom frem, og blev næsten berømt ved at dressere nogle Oddere til at bringe ham de Fisk, de fangede.

I 1848, da Oprøret brød ud, sendte *Prinsen af Nöer* Bud efter ham. Den Mand, der var blevet afskediget fra den danske Hær, havde været med i det parisiske Oprør og siden fristet en kummerlig Tilværelse, maatte da være nem at vinde for Oprørernes Sag. Helgesen begav sig ogsaa til Rendsborg, men kun for at erklære, at han var *dansk!* Saa begav han sig videre til København for at stille sig til Raadighed for den danske Krigsledelse. I Begyndelsen stillede man sig noget reserveret over for den skæggede Nordmand med det djærve Væsen og den usædvanlige Løbebane. Kedelig var han ikke. Naar han paa en Mark fik Øje paa en Hest, som han mente vilde passe for ham, satte han sig roligt i Besiddelse af den! Det kunde gaa under Napoleonskrigene, men passede ikke ganske under de hjemlige Forhold.

Som Kaptajn fulgte Helgesen Schleppegrells Stab, indtil han i 1849 som Major fik Kommandoen over 5. Bataillon, som han førte ved Udfaldet fra Fredericia. I Slaget ved Isted var han atter i Schleppegrells Stab. Og da Dannevirkelinien besattes, blev Helgesen udnævnt til Kommandant i Frederiksstad, der var Forsvarsliniens vestligste faste Punkt. I de Aar, han havde boet i denne Egn, havde han paa sine talrige Jagtture faaet et grundigt Kendskab til dette Landskab. Nu fik han tillige til Adjutant Kaptajn *Hoffmann*, Farfaderen til Digteren Kai Hoffmann, der var barnefødt i den lille Fæstning.

Den 25. September 1850 rettede Fjenden det første Angreb rettet mod Fæstningen, men blev slaaet tilbage. Helgesen var paa Færde alle Vegne og fik her fuldt ud Lejlighed til at lægge sine fremragende Soldateregenskaber for Dagen.

Og dog længtes han undertiden tilbage til sine gamle Jagtture.

Byens Huse blev efterhaanden skudt i Brand. En Dag gik der en Bombe gennem Taget, netop som Helgesen sad ved Middagen. »Nu vil de Kæltringer ogsaa udhungre os ved at fordærve Maden,« udbrød han ærgerligt. Men da Huset kort efter blev ødelagt, og han maatte flytte hen i den jødiske Synagoge, sagde han lunt: »Saa flytter vi hen til det gamle Testamente.« Om Morgenen den 30. September lod Helgesen sine Folk hjælpe Frederiksstads Gamle, Kvinder og Børn ud af Byen for at forskaane dem for Bombardementets sidste Rædsler. Den bombestærke Kommandant var utrættelig til Stede overalt og opildnede og opmuntrede alle ved sit lysende Eksempel. Mangel paa Hvile og det meget Arbejde udmattede imidlertid Adjutanten noget, men han vilde dog ikke søge Hvile, saa længe Helgesen ikke selv gjorde det. Men saa lukkede Helgesen ham inde paa sit eget Kvarter, befalede ham at sove og satte en Skildvagt til at passe paa, at Kaptajnen ikke slap ud igen, før han fik Lov dertil af Helgesen.

Den 4. Oktober var det Helgesens 57-aarige Fødselsdag. Man ventede Stormen henimod Aften, og Helgesen red rundt for at bese Stillingerne, ledsaget af to Dragoner. Alt saa forfærdeligt ud. Ingeniørerne formaaede ikke at udbedre Skanserne saa hurtigt som de blev skudt i Grus. Ammunition var det kun smaat med.

Ved Mølleskansen red Oberst Helgesen op paa det høje Ejderdige og blev holdende der i flere Minutter. Hans mægtige Skikkelse ragede op som en Skive for Fjendens Kugler. Bag det holstenske Dige holdt elegante Køretøjer, hvorfra civile Damer og Herrer nød Synet af den brændende By. Alle var spændt paa at se Helgesen falde. Men Kuglerne røg uden om ham. Inden han red ned, rakte han Næse ad dem. »Jeg er Fatalist,« sagde han, »den Kugle, som ikke er støbt til mig, rammer mig ikke!«

Ved Solnedgang rettede Slesvigholstenerne det første Stormangreb paa Mølleskansen. Da Meldingerne om Stormen kom til Helgesen, sagde han til Kaptajn Hoffmann: »De indestaar mig for Vestsiden, jeg iler til Mølleskansen.« Saa satte han sig til Hest og førte sin Reserve gennem den brændende By. Paa een af Broerne over Kanalerne stejlede hans Hest for en eksploderende Granat og sprang i Vandet. Helgesen svømmede i Land og førte nu drivvaad og til Fods Reserven videre frem. Bag Mølleskansen stillede han sig koldblodigt op og opmuntrede og opildnede sine Folk, lænet til sin Stok eller iagttagende Fjenden i sin Kikkert.

To Gange blev den trefarvede slesvigholstenske Fane plantet paa Mølleskansens Top, men hver Gang blev den flænget og knækket og sendt tilbage i Hovedet paa Angriberne. Omsider kastede de sig overalt i Dækning og var ikke til at drive frem.

Ved 11-Tiden om Aftenen ramte en dansk Granat en fjendtlig Ammunitionsvogn, der sprang i Luften med et øredøvende Brag.

»Saa, der fik de en ordentlig Forskrækkelse,« sagde Helgesen, og med disse Ord gik han tilbage til Byen og lagde sig til at sove paa den stolteste Fødselsdag i sit Liv. Med denne Bedrift var Treaarskrigen egentlige Begivenheder sluttet, idet Vinteren 1850—51 forløb uden Krigsoperationer. Som et Minde om, hvad han her havde udrettet, overrakte Besætningen Helgesen en Æressabel, som han bevæget modtog med Ordene: »Naar jeg er død, skal den opbevares i Frederiksstad, thi det er for denne Bys Skyld, at jeg har faaet den!« Helgesens Beskedenhed fornægtede sig aldrig.

Hans Ønske kunde jo imidlertid ikke efterkommes, saaledes som de senere Begivenheder i Danmarks Historie

udviklede sig, og det blev derfor hans Adjutant, Hoffmann, der arvede Sablen efter Helgesens Død, og han skænkede den til den historiske Vaabensamling paa Christian IV's Tøjhus, hvor den vel ogsaa rettelig hørte hjemme blandt de mange andre smukke Minder om tapre danske Mænd.

Efter Krigen blev Helgesen udnævnt til Oberst og Kommandant i Rendsborg og her levede han sine sidste Aar, æret og agtet af alle han kom i Berøring med. Han købte sig en Gaard i Hallingsted ved Trenen. Men under en Klapjagt blev han forkølet, fik Lungebetændelse og døde i Rendsborg den 7. Marts 1858. Paa Vejen til Kirken blev hans hvide Hest Selim, den der bar ham i Kugleregnen den 4. Oktober 1850, ført foran Kisten. Nordmanden, der med uudslettelige Runer havde indskrevet sit Navn i Danmarks Historie havde fundet den sidste Hvile. Et begivenhedsrigt Liv havde faaet sin Afslutning. Efter sit eget Ønske blev han begravet paa Flensborg Kirkegaard i Krigergraven ved Schleppegrells Side.

Litteratur:

C. A. Øverlands Skildring af Hans Helgesen (Det norske Forlag, Kristiania 1903).

Kaptajn Otto Smith, Frem 1927: Hans Helgesen.

ASMUND CHRISTIAN GLEERUP

Af Kommunelærer *Johan Jensen.*

Han var født i Aalborg 6. Oktober 1809.

I denne driftige Handels- og Søfartby var der meget at se og opleve for en videbegærlig Dreng med aabne Sanser. Ikke mindst var det interessant at komme ned til Havnen, hvor de mange Skibe lossede Varer fra fremmede Lande, og hvor udenlandske Tungemaal hørtes. Og Asmund havde rig Lejlighed til at færdes her, for hans Fader var Vejer og Maaler. Lysten til at se fremmede Lande er sikkert vakt hos ham allerede her i Aalborg.

Men de gode Barndomsdage fik tidligt Ende. Faderen døde, da Drengen var ni Aar gammel. Moderen flyttede til København, og saa fik Drengen Stedfader. Om Forholdet mellem de to er der ikke overleveret noget, men det har næppe knyttet Asmund fastere til Hjemmet. Han var da heller ikke mere end femten Aar, da han var paa Vej til Vestindien som Kahytsdreng. Nu skulde han ud at opleve den store Verden, han havde længtes efter. Men Sømandslivet blev ham en Skuffelse. For det første var han aldrig særlig robust af Helbred, og for det andet havde han et følsomt Sind, der led under, hvad han mødte af Raahed og Brutalitet. Han maatte forsøge noget andet. Heldigvis aabnedes der ogsaa en Udvej for ham til dette. Han havde en Halvbroder, der var Boghandler i Lund. Hos ham kom kan i Lære, og her i Skaane var han i to Aar og blev for-

trolig med Bøger og Læsning, der siden skulde hjælpe ham frem.

Atten Aar gammel tog han tilbage til København, og nu blev han kendt med Handelsforhold, idet han fik Plads paa Grosserer A. Meyers Kontor. Her var han i tre Aar, men saa mistede han Stillingen paa en mærkelig Maade. Han opdagede et større Smugleri, som var planlagt af nogle Handelsmænd. Han oprørtes over dette Bedrageri og følte det som sin Pligt at gøre Anmeldelse derom til Toldvæsenet. Men dette skaffede ham, mærkeligt nok, Handelsstandens Uvilje, og han kunde ikke mere faa Plads ved Handelen. Det saa ud, som hans Ærlighed havde spærret Vejen for ham.

Gleerup forlod da igen sit Fædreland. Først var han et halvt Aar i England, og derefter kom han til Vestindien, hvor Danmark dengang havde Kolonier, tre smaa Øer. heller ikke her kunde han slaa sig til Ro. Slaveriet var ophørt, men Negrene levede alligevel under slette Kaar. De hygiejniske Forhold var daarlige, og Usædeligheden paa Øerne var stor. Det pinte Gleerup at være Vidne til alt dette, og han kunde intet udrette imod det. Han forlod da atter Vestindien.

Hjemvejen gik over England, og han tog igen Ophold der et halvt Aars Tid. Der var nemlig noget i det engelske Samfund, som vakte hans Interesse, saa han maatte studere det nøjere. Det var den Frihed, der raadede her, og den Dygtighed, som tydelig var at spore i det engelske Folk. Ganske naturligt satte han disse to Ting i Forbindelse med hinanden, og det var med til at bestemme hans Syn paa Samfundet i Danmark, da han atter var hjemme.

Først var han dog et Aar i Norges Hovedstad, hvor han var Medhjælper i en Boghandel. Men Fædrelandet drog ham paany. Han fandt sig igen en Stilling i København,

denne Gang som Skriver i Børnehuset paa Christianshavn. Her mødte Gleerup atter menneskelig Elendighed. Børnehuset var en Straffeanstalt for unge, der var kommet ind paa Forbryderbanen. Gleerup følte dyb Medlidenhed med disse Menneske, for han saa ikke blot deres onde Handlinger, men ogsaa, at de var ulykkelige. I fire Aar blev han i denne Stilling, trods det nedslaaende i at se saa megen menneskelig Nedværdigelse. Noget glædeligt oplevede han dog ogsaa i disse Aar. Han traf den Kvinde, der blev hans Livsledsagerinde, Anna Sønderbye. I 1838 blev de gift.

En Dag hændte der noget usædvanligt i Børnehuset: Kronprinsessen kom paa Besøg. Det var den senere saa kendte Dronning Caroline Amalie. Hun var levende optaget af Børns og unges Skolegang og Opdragelse, og nu vilde hun ogsaa se Børnehuset. Men blandt det, hun lagde Mærke til, var den unge, blege Skriver. Hun forhørte sig om hans Forhold, og det endte med, at hun sendte Gleerup til Jonstrup Seminarium, for at han kunde blive uddannet til Lærer. Det har sikkert været en Hvile og Glæde for hans følsomme Sind at leve nogen Tid i den smukke og rolige Natur, der omgiver Jonstrup. Men længe varede Opholdet ikke; allerede Aaret efter tog han Lærereksamen. Det var i 1839, og samme Aar fik han Embede paa den lille Ø Ovrø i Issefjorden. Endelig saa det ud til, at han skulde faa en varig Gerning.

Det var et Held for Gleerup, at han kom ud paa Landet. Han trivedes her, var glad for sin Gerning og lykkelig i sit Hjem. Men det var ogsaa et Held for den danske Bonde. Gleerup havde jo hidtil mest levet i Byen. Nu lærte han Bønderne at kende, ikke overfladisk, men virkeligt. Han levede sig ind i deres Tankegang og blev fortrolig med de Kaar, hvorunder de levede.

Han gik med stor Iver og levende Interesse op i Lærergerningen. »Han var lidt streng,« har en af hans gamle Elever fortalt. Gleerup tog her som andre Steder sit Arbejde alvorligt og ønskede, at Skolegangen skulde give Børnene det bedst mulige Udbytte. Men hans Interesse strakte sig ogsaa til de unge i hans Distrikt. Han indbød dem til Aftenskole, og han forstod at fængsle dem, saa de flokkedes om ham.

Gleerup fandt snart, at der var adskilligt i Skolen, der trængte til et reformeres. Og han havde det saadan, at han maatte tale om det, som han syntes burde laves om. Han skrev i Bladene om Skolens Forhold, og det var ikke altid, at de højere Skolemyndigheder syntes om det, han skrev, men Gleerup mente, at Lærerne havde lige saa god Ret til at udtale sig om Skolens Sager som Præsterne. Han angreb aldrig sine Modstandere personligt, men holdt sig strengt til Sagen. I et Svar til Pastor Børresen skrev han nogle Ord, der kan fortælle os, hvorledes en Diskussion skal føres, og hvilken Værdi der kan være i en saadan fri Meningsudveksling. »Ikke Personerne, men Sagen; ikke Manden, men Meningerne. Lad der udvikle sig en sund og kraftig Opposition i Skolelærerstanden indenfor de Grænser, som en fri og sømmelig Diskussion foreskriver; dette vil være det bedste som det eneste Middel imod fejlagtige og skadelige Anskuelser. Lad Meninger træde op imod Meninger, Grunde kæmpe imod Grunde; andre Vaaben lader sig ikke med Værdighed og Nytte haandtere fra Diskussionens Gebet.«

I atten Hundrede og Fyrrerne begyndte man at samle Folk til de siden saa kendte Skolemøder. Gleerup kom straks med i dette Arbejde. Han var en dygtig Taler og havde Tanker at fremsætte, der kom til at vise Vej mod en senere Tids Udvikling. I Roskilde talte han saaledes

om det Samarbejde mellem Hjem og Skole, som er nødvendigt, hvis Skolens Arbejde skal lykkes, men som ikke altid er let at faa i Stand. Og i København udtalte han Tilslutning til Tanken om Afskaffelse af det gejstlige Tilsyn med Skolen. Ulærde kunde klare dette lige saa godt, mente Gleerup. Han var ogsaa stemt for en friere Undervisningsform i Skolen.

Da Embedet paa Ovrø kun var lille, var det naturligt, at Gleerup efter et Par Aars Forløb søgte et større Embede. I 1842 blev han Lærer i Udby paa Tudse Næs ved Holbæk. Her fortsatte han sit Arbejde i saavel Børne- som Aftenskole. Om hans Undervisning i Aftenskolen, der var helt fuld af Karle, har en af Eleverne fortalt: »Først havde vi Regning og Skrivning, saa læste Gleerup noget op af Danmarks Historie og fortalte os om Bøndernes Tilstand i gamle Dage paa Herregaardene. Undertiden læste han Bladene højt for os.« — Han gjorde os til Frihedsmænd alle sammen, sagde en gammel Bonde om ham.

Men snart kom han ind i et Arbejde, der strakte sig langt uden for Skolens Omraade. Han kom med i den vaagnende Bondebevægelse, der vakte Røre rundt om i Landet, især paa Sjælland. Det var et Arbejde for at hæve Bonden til Ligestilling med andre Samfundsklasser. Det havde han nemlig ikke paa den Tid.

Ved Stavnsbaandets Ophævelse i 1788 og de andre nye Landbolove var Grundlaget lagt for Fremgang og Udvikling i den danske Bondestands Liv, og store og betydningsfulde Fremskridt var sket. Men der var megen Uret tilbage endnu. Der var Hoveripligt paa over Halvdelen af Fæstegodset. Dette var mere udbredt paa Øerne end i Jylland, og i Holbæk Amt, hvor Gleerup boede, var næsten alle Bønderne Fæstere. Det betød, at de ikke frit kunde disponere over deres egen og deres Folks Arbejdskraft. Naar

der kom Bud fra Herregaarden om at komme til Hovmarken, maatte de adlyde, om det var aldrig saa ubelejligt for deres eget Arbejde. En anden slem Ulempe ved Hovarbejdet var, at de unge der vænnedes til Sløseri og Dovenskab, og anden Umoralitet bredte sig ved Samlivet paa Herregaarden.

En Rest fra Stavnsbaandets Tid var ogsaa det Forhold, at ugifte Bønderkarle var forpligtet til at tage fast Tjeneste. Da et Forslag om Ophævelse af denne Tvang blev fremsat i Roskilde Stænderforsamling (det var allerede vedtaget af Stænderforsamlingen i Viborg) udtalte et Medlem, at han frygtede for, »at den foreslaaede Frihed vilde give Anledning til Dovenskab, Umoralitet og uoverlagte Ægteskabers Indgaaelse«. Forpligtelsen blev dog ophævet i 1840 — for Karle over 28 Aar.

Skatten paa Jorden, den saakaldte Hartkornsskat, var ulige fordelt, idet noget af Herregaardsjorden var »privilegeret«. Og Værnepligten hvilede alene paa Bondestanden.

Hertil kom, at Herremænd og Embedsmænd ikke mente, at de skyldte Bønder samme Hensyn som andre. Det var almindeligt, at de sagde du til enhver Bonde, mens de til Gengæld ansaa det for en Selvfølge, at han svarede med De.

Langt daarligere stillet end Gaardmændene var dog Husmændene, der Livet igennem maatte slide for en ringe Dagløn og, naar de blev gamle, var henvist til Fattigvæsenet. Og hvis Herremanden eller hans Ridefoged var brutal, kunde de endda være udsat for Vold og Mishandling paa Hovmarken.

Disse Forhold havde Gleerup nær for Øje i Holbæk Amt, hvor Fæstevæsen og Hoveri var særlig udbredt. Hans Sind rørtes derved, og han var rede til at gøre et Arbejde for at bringe bedre Kaar til disse Medmennesker. Han havde altid haft Trang til at hjælpe dem, der var undertrykt

eller led Uret. Saaledes ogsaa nu, og han kom til at udrette meget for Bondestanden.

I 1841 var der kommet en Lov om Sogneforstanderskaber og Amtsraad. Det var et Skridt frem mod Folkestyret. Godsejeren og Præsten var selvskrevne Medlemmer, Resten valgte Bønderne. Medlemmerne valgte selv deres Formand, men det blev anset for en Selvfølge, at man valgte Præsten. Og denne har nok ikke altid ment, at Bønderne havde Forstand paa Sognets Sager. Vilhelm Beck fortæller i sine Erindringer om sin Fader, der maa have været en myndig Sognepræst, at han som Formand for Sogneforstanderskabet blot refererede Sagerne for de andre Medlemmer, men selv afgjorde dem. Hvis nogen mukkede eller kom med en anden Mening om et Spørgsmaal, kunde han faa til Svar: »Hvad er det for noget forbandet Sludder, du kommer med — hold du bare din Kæft.«

Der var saaledes Grundlag nok for en Rejsning i Bondestanden, og den kom ogsaa.

Det var Mænd uden for Bøndernes egen Kreds, der først talte deres Sag. Der var Fabrikant Drewsen fra Strandmøllen ved København, og der var Overretssagfører Balthazar Christensen, København. Disse to Mænd var Medlemmer af Roskilde Stænderforsamling, og de foreslog her Gang paa Gang Reformer til Gavn for Bondestanden. Kun faa af dem blev vedtaget, og endnu færre blev ophøjet til Lov, men de bevirkede, at disse Forhold blev kendt og omtalt ud over Landet blandt dem, der læste Aviser.

Mere Røre blandt Bønderne vakte dog nogle Mænd, der hørte til deres egen Kreds. Husmand Peder Hansen fra Lundby drog fra Sogn til Sogn som Agitator, samlede Bønderne, hvor han ikke straks blev vist bort, og talte saa oprørsk til dem, at Regeringen snart fandt det nødvendigt at standse ham. Den udsendte et Cirkulære, hvorefter det

blev forbudt at holde saadanne Møder uden Politiets Tilladelse, og udensogns maatte ikke deltage. I. A. Hansen, en Skomager fra Slagelse, og Skolelærer Rasmus Sørensen fra Venslev gav sig til sammen at udgive et Blad, »Almuevennen«, hvori de slog til Lyd for Bondestandens Ligestilling med andre Samfundsklasser.

Der var saaledes vakt en Bevægelse i Bondestanden, og Gleerup tog levende Del i denne. Der var i 1844 blevet oprettet en Landkommunalforening for Holbæk Amt. Gleerup sluttede sig straks til denne, og ved sin Veltalenhed og klare Forstand og sit varme Hjertelag for de undertrykte i Samfundet blev han snart dens Leder, og den blev ham et ypperligt Vaaben i Kampen for den danske Bondes Menneskerettigheder. Han brugte dog aldrig sin Veltalenhed til at ophidse sine Tilhørere. Han vilde ikke Uret mod nogen. Sit første store offentlige Foredrag sluttede han saaledes: »Al offentlig som al privat Færd maa have Religionen til Grundvold og Leder. Uden den sande kristelige Aand vil selv de klogeste Beregninger, de mest velanlagte Planer blive til Intet eller forfejle deres gode Hensigt, hvori de maaske er begyndt. For mig er Politik praktisk Kristendom.«

Det var dog ikke alle, der syntes om Gleerups Deltagelse i dette Arbejde. Allerede ved sin første politiske Optræden skaffede han sig en haard Modstander i sin Sognepræst, Provst Koch. Og i Foraaret 1845 fik han af Skolemyndighederne stillet Valget mellem at ophøre med sin politiske Virksomhed eller at miste sit Embede. Gleerup valgte det sidste, og i Maj 1845 flyttede han ud af Udby Skole. Han rejste til København og fik her en lille Privatskole i Gang.

Myndighederne tog dog fejl, da de tænkte, at de kunde standse Bondebevægelsen ved en Fremgangsmaade som den, der var vist mod Gleerup, og ved Forbud mod Møder.

Tværtimod, Bevægelsen tog mere og mere Fart. Paa Skamlingsbanken og paa Himmelbjerget var der i Begyndelsen af Fyrrerne holdt nogle store Folkefester, der havde samlet Tusinder af Mennesker, som med vaagen Sans havde lyttet til de aandsbaarne Ord, der blev talt om Friheds Betydning for et Folk. Tanken blev nu ogsaa taget op paa Sjælland. Den 30. Juni samledes paa en Bakke ved Ondløse, hvor der senere rejstes en Højskole, 8000 Mennesker til en Folkefest, hvor Drewsen, Balthazar Christensen og flere andre førte Ordet. Gleerup var ogsaa blandt Talerne. Han talte om Betydningen af Stavnsbaandets Løsning og sluttede med nogle Ord, der har Bud til Folket endnu: »Hver Gang Friheden sejrer over Trældommen, Sandheden over Løgnen, Lyset over Mørket, da skrider Folkene fremad. En saadan Sejr vandtes her i vort Fædreland den 20. Juni 1788; derfor har Dagen sin fulde Adkomst til at mindes ved folkelige Møder. Den skal være os en Fortrøstning om og staa som et Tegn paa, at Tiderne gaar ustandselig fremad, at Friheden vel kan kues og undertrykkes, men aldrig uddø her paa Jorden.«

Gleerup blev nu ogsaa kendt i København som Folketaler. Ved en festlig Sammenkomst paa Skydebanen den 25. November mellem Repræsentanter for Bondestanden og frisindede Københavnere formede han det Motto for Samfundet, som siden er gentaget Gang paa Gang: »Ingen Stand over den anden, ingen Stand under den anden, alle ved Siden af hinanden, og Loven over alle.« Hans Tale her var saa ildfuld, at den henrev Forsamlingen, og den banede Vej hos Københavns Borgere for Forstaaelse af Bondesagen.

Men Gleerup var ogsaa en praktisk Mand. Han forstod, at de mange spredte Kræfter maatte bringes til at arbejde sammen. Den vakte Interesse for Bondestanden skulde

tages i Brug til Løsning af bestemte Opgaver, kort sagt: der maatte dannes en Forening. Gleerup lavede Udkast til denne, men han vilde ikke fremsætte Planen selv for Offentligheden. Holbæk Amts Kommunalforening gik ind for Tanken, og derefter forelagde han den for Drewsen og Balthazar Christensen. De tog sig beredvilligt af Sagen, og sammen med Orla Lehmann og Tscherning underskrev de Indbydelsen til Dannelsen af den nye Forening. Den blev stiftet den 5. Maj 1846 og fik Navnet »Bondevennernes Selskab«. Programmet havde følgende Punkter:

1. En bedre Folkeoplysning.
2. Almindelig Værnepligt.
3. Næringsfrihed for By og Land.
4. Forbedring af Husmænds og Indsidderes Kaar.
5. Fæstegodsets Overgang til Selveje.
6. Nedsættelse af en Landbokommission for at overveje Bondestandens Frigørelse og ligeborgerlige Ret med de andre Stænder.

Tscherning blev Formand, og en Fuldmægtig hos B. Christensen overtog Sekretærposten. Allerede Aaret efter fratraadte denne Fuldmægtig dog Pladsen, og nu blev Gleerup Foreningens Sekretær. Som saadan udførte han et stort og fortjenstfuldt Arbejde gennem mange Aar. Resultatet af Selskabets Arbejde udeblev heller ikke. En Uge efter dets Stiftelse ophævedes det berygtede Bondecirkulære, saa Folk atter frit kunde samles til Møder, og da Frihedsaaret 1848 oprandt, var Bondevennerne et stort Parti, der lagde deres Lod i Vægtskaalen for Indførelse af Folkets frie Styre.

Saa snart Frederik VII var blevet Konge, satte Bondevennernes Selskab Adresser i Gang ud over Landet. I disse opfordredes Kongen til at nedsætte en Kommission, der skulde fremkomme med Forslag til Bondestandens Fri-

gørelse med Hensyn til Person, Ejendom og Virksomhed. Ogsaa den nye Valglov udtalte Selskabets Bestyrelse sig om. Den skulde efter deres Ønske give almindelig Valgbarhed for enhver myndig og pletfri Mand og Stemmeret til alle hæderlige Mænd over 25 Aar. Den almindelige Valgrets Princip blev saaledes først fremsat af Bøndernes Repræsentanter, og under Forhandlingerne var ingen mere trofaste til at fastholde dette Krav end Bondevennerne.

Men Gleerup fik ogsaa Forbindelse med de Mennesker i Hovedstaden, der ønskede en ny Udvikling i vort Folk med Frihed for den enkelte til at deltage i Styrelsen af Landets Sager. Allerede i Marts begyndte de store Møder i Hippodromen i Nørregade, hvorfra der hen paa Sommeren udsendtes et Valgprogram, der foruden Kravet om almindelig Valgret havde saadanne Punkter som Lighed i Byrder og Rettigheder, almindelig Værnepligt og Folkevæbning, Religionsfrihed og Presse- og Foreningsfrihed. Gleerup var Bindeleddet mellem Bondevennerne og Hippodrommændene og fik dem til at arbejde sammen.

Da den grundlovgivende Rigsforsamling skulde vælges, kunde Gleerup være blevet valgt baade i By og paa Land; han var kendt og agtet og æret begge Steder. Han valgtes i Ruds Vedby med 482 Stemmer, medens tre Modkandidater ialt havde 385 Stemmer. Denne Kreds repræsenterede han i Rigsdagen i fire Aar.

Paa Constantin Hansens store Maleri af den grundlovgivende Rigsforsamling*) har Gleerup faaet en Plads, der passer til hans Forhold. Han er ikke Forgrundsfigur, men han ses dog tydeligt. Bag Moltke og Monrad staar en Mand med kraftigt Haar og Fuldskæg og ser hen mod Tscherning, der staar og taler med løftede Arme. Det er Gleerup. Han

*) Gengivet i »Ad Fortids Veje«, 1. Aargang, S. 253.

søgte aldrig at trænge sig frem blandt de førende, men ved sin Dygtighed fik han dog stor Indflydelse paa Udviklingen. Han tog ikke ofte Ordet, men naar det skete, blev han paahørt med stor Opmærksomhed. Grundtvig lyttede ogsaa gerne til hans Tale og gav ham flere Gange sin fulde Tilslutning. Saaledes da Gleerup sammen med Balthazar Christensen stillede Forslag om, at Grundloven skulde have følgende Paragraf: Ethvert Medlem af Folkekirken kan i alle ministerielle Handlinger henvende sig til hvilken Præst i Folkekirken, han vil. Ved Afstemningen gik Flertallet imod denne Tanke, og først i 1855 fik vi Loven om Sognebaandsløsning.

Da der i Efteraaret 1849 skulde afholdes Valg til den første Rigsdag efter Grundloven, blev Gleerup kaaret i Ruds Vedby uden Modkandidat, saa afholdt var han blevet af Kredsens Vælgere.

Han var en Mand af en sjælden Støbning. Han angreb aldrig sin Modstander personligt eller saarende, men var altid saglig. Engang udtalte han, at han i sit politiske Liv fulgte den Regel at tro, at selv hans værste politiske Modstander og bitreste Fjende havde lige saa rene og gode Bevæggrunde, som han følte, han selv havde. Vel vidste han, at der findes politiske Intriger og Rænker, men han vilde ikke tro paa dem og ikke se dem, førend de virkelig viste sig. Hvor forskellige Anskuelserne end kunde være, mente han dog, at de som ærlige danske Mænd skulde stræbe efter at slutte sig sammen.

Da han kendte By og Land lige godt, faldt det ham naturligt at arbejde for, at Købstadens og Landets Folk skulde holde sammen og ikke modarbejde hinanden. Han vilde ikke, at Bønderne skulde danne et Standsparti. De skulde være Stammen i et stort Frihedsparti. I Begyndelsen af Rigsdagsarbejdet saa det ogsaa ud til, at det skulde

lykkes, men desværre kom det ikke til at gaa saadan i Længden. Lederne evnede ikke at holde det store Parti sammen.

Ingen, der opnaar en ledende Stilling i Politik, undgaar at faa Modstandere, heller ikke Gleerup. Det var I. A. Hansen, som blev hans bitre Modstander. I det sønderjydske Spørgsmaal stod Gleerup paa det Standpunkt, at Danmark skulde gaa til Ejderen. Det holdt næsten alle Frihedsmændene paa i 1848. Senere svingede en Del af dem over til de konservatives Standpunkt, Helstatspolitiken. Men Gleerup stod fast paa Ejderpolitiken. J. A. Hansen angreb da Gleerup, fordi han ikke havde fulgt ham, og kaldte ham en Overløber og Forræder. Gleerup hævdede, at han ikke havde svigtet et eneste af Bondevenneselskabets Grundsætninger, men lod iøvrigt sine Partifæller dømme dem imellem. Kun et lille Mindretal støttede J. A. Hansen, medens de fleste forsvarede Gleerup. »Partiet er, hvor dets Flertal er,« sagde Gleerup; men J. A. Hansen bøjede sig ikke for Afstemningen, men sagde, at Partiet var, hvor dets Førere var. Han mistede da heller ikke sin Førerstilling, men fortsatte sin Forfølgelse mod Gleerup.

Den 4. August 1852 var der Valg til Folketinget. Gleerup var som før opstillet i Ruds Vedby, men J. A. Hansen og hans Tilhængere fik opstillet en anden Kandidat imod ham. Det skete i sidste Øjeblik, og mange af Gleerups Venner blev hjemme, da de ansaa hans Valg for sikret. Men fra J. A. Hansens Side blev der udfoldet en kraftig Agitation, og saa skete det overraskende, at Modkandidaten fik 18 Stemmer flere end Gleerup. Mange beklagede stærkt, at Gleerup saaledes gled ud af Rigsdagen, og de søgte siden at faa ham til at stille sig igen. Men Gleerup vilde aldrig mere søge Valg.

Nu stod han atter paa bar Bund. Skolen i København

havde han forladt, da Bondevennernes Selskab lagde Beslag paa hans Tid og Arbejdskraft, og en fast Stilling, som han havde søgte efter 1850, havde han ikke faaet. Men een Virksomhed havde han dog endnu. Bønderne i Holbæk Amt havde i 1846 oprettet en Brandkasse og valgt Gleerup til dens Formand. Han havde nu i en Række Aar styret den med Dygtighed, og ingen tænkte paa, at Brandkassen kunde faa en bedre Formand. Da satte J. A. Hansen ogsaa her en Agitation ind mod Gleerup for at faa ham styrtet, da der i 1852 skulde være Formandsvalg. Dette Anslag mislykkedes dog, men tre Aar efter gentog han Forsøget, og denne Gang lykkedes det. Gleerup faldt, og J. A. Hansen valgtes til Formand. Han beholdt Stillingen til sin Død i 1877, og da viste det sig, hvorledes han havde passet sit Hverv. Han havde brugt 200,000 Kr. af Brandkassens Midler.

Et andet Arbejde var blevet overdraget Gleerup, da han i 1852 kom ud af Rigsdagen. Han havde under den grundlovgivende Rigsforsamlings Arbejde vist sine gode Evner som Sekretær. Nu ansattes han som lønnet Sekretær i Folketinget, og tre Aar efter blev han Rigsdagens Bureauchef. Denne Stilling beholdt han til sin Død og røgtede den med sædvanlig Samvittighedsfuldhed og med Upartiskhed. Han kunde her følge Rigsdagsarbejdet, og mange af Tingets Medlemmer søgte Raad hos ham.

Som Taler deltog han endnu adskillge Gange i de store Folkefester for Grundloven og betog som før Tilhørerne ved sin store Veltalenhed. Men hans Kraft var brudt. Flere Gange var han saa syg, at han var Døden nær, og en Sommernat i 1865 sov han stille ind.

Gleerup blev kun 55 Aar gammel. Men var hans Liv kort, var det til Gengæld indholdsrigt. Faa har naaet at udrette mere, der blev til Gavn for hele Folket, end han. Han lod

sig lede baade af sit varme Hjerte og af sin klare Forstand. Derfor kom hans Gerning til at bære Frugt. Selv kom han aldrig i Højheden, og hans Navn huskes ikke af mange nu. Men han var en af vort Lands gode Sønner, der var med til at føre Frihedens Morgenrøde ind over det danske Folk. I Landsbyen Høng staar en Bavtasten, der bærer Asmund Gleerups Navn og det Motto for Samfundslivet, han formede allerede som ung:

Ingen Stand over den anden,
ingen Stand under den anden.
Loven over alle.

Litteratur:

J. P. Jensen: Asmund Gleerup.

Johan Jensen, Kommunelærer i Nørresundby, født 1887. Har foruden Artikler i Dagblade skrevet en Skolebog: Hundrede Aar af vort Folks Historie.

PEHR EVIND SVINHUFVUD

ET FINSK LEVNEDSLØB

Af Arkivar, Dr. phil. *Harald Jørgensen.*

Fortællingen om Pehr Evind Svinhufvuds lange og spændende Levnedsløb kan ikke undgaa at blive en Skildring af det finske Folks heroiske Kamp for at erhverve national Uafhængighed. I alle denne Kamps afgørende Faser møder man Svinhufvuds karakteristiske Profil, og bag mange skæbnetunge Afgørelser mærkes hans kloge og besindige Overvejelser. Svære Byrder lagdes ofte paa hans Skuldre, men Livet lærte ham at bære dem, og han gik styrket ud af alle Prøvelser. I tre lange Aar fristede han den Forvistes ensomme Skæbne i Sibiriens umaadelige Ødemarker, og da han endelig vendte tilbage, fejredes hans Hjemkomst som et Triumftog, og han kaaredes enstemmigt til Nationens Samlingsmærke. For at fremskynde Ruslands Anerkendelse af Finland som selvstændig Stat, opsøgte han med Fare for sit Liv og kun ledsaget af faa trofaste Venner, i December 1917 det nye Ruslands Hersker Lenin i selveste Hovedkvarteret i Petrograd. Som Leder af Finlands første uafhængige Regering opholdt han sig derefter i adskillige Uger skjult i Helsingfors, medens den røde Garde holdt Byen besat. I største Hemmelighed lykkedes det ham at komme ombord i den finske Statsisbryder »Tampo«, der blev kapret af de Hvide og ført over den finske Bugt til Reval. Over Berlin kunde Svinhufvud der-

Fotografi i Rigsdagens Bibliotek.

Asmund Christian Gleerup.

Feltmarskal Mannerheim lykønsker Præsident Svinhufvud paa dennes 70-Aars Fødselsdag.

efter vende tilbage til det hvide Finland, slutte sig til sine Kolleger i Vasa og herfra organisere Kampen mod de Røde. Da Friheden var erhvervet, trak Svinhufvud sig tilbage, men da en ny national Uenighed truede med at bringe Frihedsværket i Fare, lagde det finske Folk i 1930 atter Statsroret i hans Haand, og det lykkedes den gamle Frihedskæmpe at besværge den Storm, som Lappobevægelsen havde rejst over hele Finland.

Pehr Evind Svinhufvud fødtes 15. December 1861 i Säähsmäki i det skønne, skovrige Tavastland med de mange smilende Søer. Slægten stammede fra Sverige og havde fostret mange Officerer, men siden Begyndelsen af det 18. Aarhundrede havde den haft Bopæl i Finland. Paa mødrene Side rullede der livlandsk Adelsblod i hans Aarer. Faderen, der var Skibskaptajn, døde tidligt, og Drengen blev sat i Skole i Helsingfors. Her blev han Student i 1878 og senere juridisk Kandidat. I nogle Aar arbejdede han ved Overretten i Aabo, men i 1893 flyttede han tilbage til Helsingfors og blev Medlem af Lovforberedelsesudvalget. Aaret efter mødte han i den finske Landdag som Repræsentant for Adelsstanden, og hermed betraadte han for første Gang den politiske Scene.

I 1809 blev Finland revet ud af Forbindelsen med Sverige og indlemmet i det russiske Rige. Dog bevarede det en vis Selvstændighed. Den russiske Zar kaldte sig Storfyrste af Finland, og det finske Folk havde udstrakt Ret til Selvstyre. Folkerepræsentationen kaldtes Landdagen, og her mødtes Udsendinge fra de fire gamle Stænder Adel, Gejstlighed, Borger og Bonde. I Aarene efter 1809 undergik det finske Folk en national Vækkelse. Fra gammel Tid var Overklassen og Kystdistrikternes Befolkning mod Vest svensktalende, medens den øvrige Befolkning talte Finsk. Trods det at Svensk var Mindretallets Sprog, havde det

dog en fremherskende Stilling i det offentlige Liv, og Regeringssproget var udelukkende Svensk. En Række Patrioter helligede imidlertid nu det finske Folkesprog en stigende Interesse, og snart rejstes Kravet om de to Sprogs Ligeberettigelse. For det finske Sprogs Udvikling betød det overordentlig meget, at Lægen og Sprogforskeren Elias Lønnrot i 1838 offentliggjorde det gamle finske Nationaldigt Kalevala. Gennem dette Digt beviste det finske Sprog sin Eksistensberettigelse ikke blot som Talesprog, men som Kultursprog. Modsætningen mellem de to Sprog gav dog allerede nu Anledning til visse Brydninger mellem de to Befolkningsdele, der fra gammel Tid havde Rod i finsk Jord.

Langt alvorligere var den Konflikt, der fra Slutningen af det 19. Aarhundrede trak op mellem Rusland og det finske Folk. Længe havde den russiske Zar anerkendt det finske Folks Uafhængighed, men efter Zar Nikolaj II's Tronbestigelse i 1894 slog man ind paa en anden Kurs. Allerede i 1889 indførtes et fælles finsk-russisk Postvæsen, og snart trængte russiske Embedsmænd frem paa forskellige Poster. Tilstanden skærpedes efter, at den yderliggaaende General Bobrikov i 1898 blev udnævnt til Guvernør. Censur holdt sit Indtog, Angiveriet blomstrede op, og finske Embedsmænd blev afskediget. I 1899 omstyrtede Zaren den finske Forfatning, idet han erklærede, at den finske Landdag ikke kunde lovgive i Sager, der berørte russiske Livsinteresser. Og det var naturligvis den letteste Sag af Verden at gøre alle vigtigere Spørgsmaal til russiske Livsinteresser. Den selvstændige finske Hær blev opløst og Russisk gjort til Regeringssprog.

De russiske Overgreb hvilede som en knugende Byrde paa den lille finske Nation, og der opstod stor Diskussion om, hvorledes man skulde møde den nye russiske Politik.

De saakaldte Gammelfinner, et finsk-nationalt Parti, raadede til Eftergivenhed, medens Aktivisterne vilde slutte Forbund med Zarismens Fjender i Ind- og Udland. Med Front mod begge disse Partier opstod et tredie, der krævede den passive Modstands Politik. Det finske Folk burde stille sig paa Lovens Grund og ikke vige en Tomme fra gældende Ret. Den unge Svinhufvud indtog straks sin Plads i dette Geled og blev hurtigt en af de ledende. Utrætteligt indskærpede han sine Meningsfæller, at de havde Pligt til at blive paa deres Pladser, om saa end Østenvinden blæste nok saa stærkt. Dette gjaldt først og fremmest Statsembedsmændene. Da Kaldet kom til ham selv, stod ogsaa han fast, og i 1902 afskedigedes han fra den Stilling som Assessor i Aabo Overret, som han havde modtaget Aaret forud. Svinhufvud drog paany tilbage til Helsingfors og indtraadte i et kendt Sagførerfirma.

Den russisk-japanske Krig rystede Zarens Rige og medførte en vis Afspænding i den finsk-russiske Konflikt. En Forfatningsreform blev gennemført, hvorved den gamle stænderdelte Landdag gav Plads for en moderne Forsamling, valgt ved almindelig Valgret. I denne nye Landdag fik Arbejderklassen den Repræsentation, som den længe havde savnet, og samtidig styrkedes det finsk-talende Element. Kampen med Rusland havde dæmpet de sproglige Modsætninger, men naturligvis var det ømtaalelige Sprogspørgsmaal ikke ude af Verden. Over for Sprogspørgsmaalet indtog Svinhufvud stedse et maadeholdent Standpunkt. Han følte sig som Finne og talte Finsk, men tog ved adskillige Lejligheder Ordet paa Svensk.

Den milde russiske Kurs varede kun faa Aar, og snart genoptoges den gamle Undertrykkelsespolitik. Den finske Lovgivningsmagt blev tilsidesat, Politiet og Lodsvæsenet blev russificeret, og Zarens Embedsmænd afløste Finner

paa vigtige Poster. Landdagen protesterede, og Svinhufvud, der i 1907 blev valgt til Landdagens Formand, blev det finske Folks Talerør. Ligesom tidligere stillede han sig paa Lovens Grund og krævede Respekt for den gældende Retsforfatning. Underhaanden meddeltes det ham, at Zaren var misfornøjet med hans Optræden og kun ønskede gennem Formandens Mund at modtage en Udtalelse om det finske Folks varme undersaatlige Følelser over for Rigets Overhoved. Svinhufvud lod sig dog ikke bøje. Stejlt fastholdt han Finnernes Rettigheder til at tage til Orde i de Sager, der vedrørte deres hele borgerlige Tilværelse, og han lod svare tilbage, at i den Stilling han stod kunde han ikke betragte sig som Zarens Repræsentant, men som det finske Folks Leder. I Aarene frem mod Verdenskrigen øgedes Trykket, og Landdagen blev flere Gange opløst. Svinhufvuds stejle Fastholden ved Retten vandt dog ikke udelt Tilslutning, og i 1913 blev han vraget som Landdagsformand til Fordel for Socialdemokraten O. Tokoi.

Modgangen hærdede Svinhufvuds aandelige Kraft, og saa ofte Lejligheden bød sig, protesterede han mod den Regering, der søgte at kvæle den finske Nationalitet. »Gid man vilde huske,« udtalte han ved en bestemt Lejlighed, »at det Folk, som ikke vover at forsvare sin Ret, ikke faar Lov til at beholde den«. Det var kraftige Ord, men Svinhufvud aflagde selv et straalende Bevis paa, at de ikke var for kraftige.

I 1906 havde Svinhufvud paany faaet Dommerembede først i Heinola og fra 1908 i Lappvesi. Han købte Gaarden Kotkaniemi ved Bredden af den smukke Kivisø, og her levede han et lykkeligt Familieliv sammen med sin Hustru Ellen Timgren og sine Børn. Han kom i det bedste Forhold til Egnens Befolkning, der hovedsagelig bestod af finsktalende Bønder, og hans Ro og Uforfærdethed indgød

dem Tillid. Da den afgørende Krise nærmede sig, stod de ogsaa alle som een ved hans Side. I Efteraaret modtog Svinhufvud Ordre af den russiske Embedsmand Kasanski til at udtale sig om en bestemt politisk Sag, men han nægtede det under Henvisning til, at Kasanski ikke var hans rette Overordnede, da ingen Russer ifølge finsk Lov kunde beklæde Embede i Finland. Svaret blev Afskedigelse. Svinhufvud nægtede at følge denne Ordre, og uanfægtet indtog han sin Plads i Retssalen. Ved sin Ankomst hertil spurgte han de tilstedeværende Nævninge, om de vilde fungere som sædvanlig, selv om han var afskediget, og til hans store Glæde samtykkede de alle. Da Svinhufvud næste Dag vilde indtage sit Dommersæde, mødte Politiadjudant Grigoriev op i Retssalen ledsaget af et Antal Gendarmer. Naturligvis kunde Svinhufvud ikke sætte sig til Modværge, men protestere gjorde han. »Jeg kan ikke begynde at slaas med de Herrer,« sagde han paa sin rolige og sindige Maade, »før mig, hvorhen De vil, men ulovligt er det.«

Den dramatiske Arrestation i selve Retssalen og den efterfølgende Deportation til Sibirien af en af Fædrelandets bedste Mænd vakte overalt det største Røre og bidrog i væsentlig Grad til at styrke den fædrelandssindede Front. Uafhængighedstanken voksede i Styrke, og den store Krig mellem Rusland og Tyskland modnede det finske Folks Længsel efter national Uafhængighed. Unge Finner flygtede ud af Landet for paa tysk Side at deltage i Kampen mod Rusland, og en særlig finsk Jægerbataljon organiseredes. Imens førtes Svinhufvud østpaa. Ved særlig Velvilje fandt Afrejsen Sted i et almindeligt Jernbanetog, og Fru Svinhufvud fik Lov til at følge Manden paa den lange Rejse. Ved Afskeden fra Finland var Svinhufvud ved godt Mod, og til de fremmødte Venner udtalte han sin

faste Overbevisning om, at han atter vilde gense Fædrelandet. Med Guds og Hindenburgs Hjælp vil det ske, udtalte han. Turen gik først til det sibiriske Jernbaneknudepunkt Tomsk, og herfra startedes en Slæderejse til det meget afsides liggende Tymskoje. Opholdet her var ikke behageligt, og i Maj flyttedes han til Byen Kolyvan, hvor han levede indtil Foraaret 1917. Med en forbavsende Sindsligevægt bar han sin tunge Skæbne i det ensomme Land med det barske Klima. Alle Vanskeligheder blev overvundet, og de sparsomme Meddelelser om Bevægelsen hjemme, der med store Mellemrum naaede ud til ham, var ham en Kilde til stadig Glæde.

I Marts 1917 styrtede det zaristiske Rusland sammen, og Kerenski overtog Magten i St. Petersborg. Med Zarens Fald slog Frihedens Time for Svinhufvud og mange andre politiske Fanger. Paa Statens Bekostning drog Svinhufvud den lange Vej tilbage, og selv i Rusland hilstes hans Befrielse med Begejstring. Størst var Glæden naturligvis i Finland, hvor han fejredes af store Folkemasser. Med den personlige Beskedenhed, der var ham egen, udtalte han i sin Takketale, at Hyldesten ikke burde rettes mod hans Person, men mod Finland. »Det er vort Folks Tro paa sin Ret, der nu har vundet en afgørende Sejr.« Straks efter Hjemkomsten i April 1917 optoges han i Regeringen.

Mangfoldige Opgaver ventede paa deres Løsning. I mange Henseender bar Landet Præg af 4 Aars Krigstilstand. Stor Arbejdsløshed raadede i mange Byer, og det var smaat med Levnedsmidler. Dette gav Anledning til stadige Smaauroligheder, og Forholdet mellem Underklassen og de andre Samfundslag var slet. Hertil kom det usikre Forhold til Rusland. Regeringen Kerenski slog straks ind paa en mildere Kurs, men krævede russisk Overhøjhed. I Novem-

ber 1917 styrtedes Kerenski af Bolchevikerne under Ledelse af Lenin og Trotski, og dette rejste nye Problemer. Den finske Regering vilde ikke anerkende det nye Styre, og i November 1918 dannede Svinhufvud en ny Regering, som 4. December forelagde Landdagen en Erklæring om Finlands Uafhængighed. »Vor aarhundredgamle Frihedslængsel bør nu opfyldes,« udtalte Svinhufvud, »og Finlands Folk bør træde ind i Rækken blandt Verdens andre Folk som en uafhængig Nation.«

Forholdsvis let blev denne Erklæring vedtaget i Landdagen. Langt vanskeligere var det at faa den anerkendt hjemme og ude. I Finland gjorde der sig stærke Modsætninger gældende, og en betydelig Del af den finske Arbejderbefolkning ønskede at gøre fælles Sag med Bolchevikerne og gennemføre en politisk og social Revolution i Finland. De fik Støtte af de garnisonerede russiske Tropper, og en Borgerkrig blev uundgaaelig. Paa den anden Side organiserede Borgere og Bønder Beskyttelseskorps til Værn for Hjem og Ejendom, og snart var Kampen mellem de røde og de hvide Formationer en Kendsgerning.

Inden Borgerkrigen for Alvor brændte løs, lykkedes det Finland at opnaa Bekræftelse paa sin Uafhængighed af Folkekommissærernes Raad, den øverste bolchevikiske Regering. For at lette Forhandlingerne besluttede Svinhufvud selv at drage til Petrograd, og 30. December 1917 ankom man dertil. Nogle spændende Timer forløb, medens Folkekommissærerne holdt Møde. De finske Udsendinge opholdt sig i et Forværelse til det Lokale, hvor det afgørende Møde fandt Sted. »Vi sad paa en Bordkant,« fortæller Svinhufvud, »og vi havde vore Pelse paa og Huerne i Haanden, for vi turde ikke lægge det fra os.« Ved Midnatstid besluttede Russerne at anerkende Finlands Uafhængighed. Det

vigtige Dokument blev underskrevet, bl. a. af Lenin, Trotski og Stalin. Efter Forhandlingernes Afslutning fandt en personlig Præsentation Sted mellem Lenin og Svinhufvud. Samtalen foregik paa Russisk og var ret ligegyldig. Straks efter vendte Finnerne tilbage til deres Land, som de alle naaede i god Behold. Den russiske Godkendelse medførte, at Finland blev anerkendt som selvstændigt Rige af en Række europæiske Lande, herunder de nordiske Stater.

De første vanskelige Skridt ad Vejen til fuld Uafhængighed var taget. Tilbage stod endnu Løsningen af meget vanskelige Problemer. Borgerkrigen brød for Alvor ud, og de Røde modtog Støtte fra Rusland. Kampen blev lang og blodig. Broder stod mod Broder, og undertiden gik det politiske Skel tværs igennem den enkelte Familie. Da Kampen begyndte, drog en Del af Regeringen straks til Vasa for her at organisere Kampen. Ledelsen af de hvide Tropper lagdes i Hænderne paa Mannerheim, og takket være Jægerbataljonen og de mange Frivillige var hele Nord- og Vestfinland snart i hans Hænder. Mod Syd og Øst herskede de Røde, og Svinhufvud, der sammen med andre var blevet tilbage i Helsingfors, maatte skjule sig og ofte skifte Gemmested. Omsider lykkedes det dem at undslippe fra Byen ombord paa Isbryderen »Tampo«, der med List blev kapret af regeringstro Tropper, og ført til Reval. Over Berlin kunde Svinhufvud naa frem til Regeringssædet i Vasa. I Løbet af Foraaret 1918 afsluttedes Kampen, og ved Hjælp af et tysk Hærkorps under General Goltz' Ledelse lykkedes det at rense Landet for alle fremmede Militærelementer. I Maj 1918 kunde Mannerheim holde sit Indtog i Helsingfors, og Finlands Uafhængighed var sikret.

Samtidig overflyttedes Regeringen til Helsingfors, og

Landdagen valgte enstemmigt Svinhufvud til Rigsforstander. Et kolossalt Arbejde laa foran ham, og roligt og sejgt gav han sig i Kast med Opgaverne. Først maatte de Saar læges, som Borgerkrigen havde slaaet, endvidere maatte Mangelen paa Levnedsmidler afhjælpes, og en ny Ordensmagt bygges op. Svinhufvud mente ikke, at Landet kunde komme til Kræfter uden en kraftig Regeringsmagt, og han var derfor stemt for at oprette et finsk Kongedømme. Som Landet laa, maatte der i denne Forbindelse tænkes paa en tysk Prins, og man valgte Kejser Wilhelms Svoger Prins Frederik Karl af Hessen. Novemberrevolutionen i 1918 kuldkastede alle Planer og medførte ogsaa Svinhufvuds Fald. Tysklands Nederlag gjorde en politisk Kursændring nødvendig, og Svinhufvud var klar over, at hans tyskvenlige Politik kunde volde Landet ubodelig Skade. Han veg sit Sæde, og Magten overgik til den ententevenlige Mannerheim.

Fra 1918—30 levede Svinhufvud som Privatmand paa sin Gaard Kotkaniemi i Lappvesi Sogn uden at blande sig i politiske Stridsspørgsmaal. Den nye Tid skabte nye politiske Gruppedannelser, og Svinhufvud sluttede sig til det konservative, finsk-finske Samlingsparti. Til trods for sin tilbagetrukne Stilling havde det finske Folk dog ikke glemt ham, og da Partistridighederne syntes at skulle sønderrive Nationen, kaldtes han atter tilbage til den politiske Scene.

Indrepolitisk havde Finland de største Vanskeligheder med at falde til Ro. Skyggerne fra Borgerkrigen laa fortsat over Landet, og navnlig gjorde der sig stærke Modsætninger gældende mellem de borgerlige Partier og de yderliggaaende Socialdemokrater, der organiserede sig i et selvstændigt kommunistisk Parti. I Slutningen af 1920'erne hærgede en svær økonomisk Krise det finske Samfund, og

det kommunistiske Parti fik Vind i Sejlene. Dette fremkaldte den saakaldte Lappobevægelse, der havde til Formaal at slaa Kommunismen ned med Magt. Med stor Dygtighed fremmanede Lappomændene Borgerkrigens Spøgelse, og man gik til direkte Angreb paa kommunistiske Rigsdagsmænd og Bladredaktioner. En stærk Uro herskede overalt, og atter lød Kaldet til Svinhufvud. Han blev først Statsminister og senere Præsident, og udrustet med særlige Fuldmagter drog han først til Felts mod det kommunistiske Parti og derefter mod selve Lappobevægelsen, der truede med at organisere sig som en Stat i Staten. Begge de yderliggaaende Fløje blev undertrykt, og omsider vendte Roen tilbage. I 6 Aar beklædte Svinhufvud Statens højeste Embede, og det blev 6 lykkelige og rolige Aar. Forskellige Modsætninger gjorde sig stadig gældende, f. Eks. mellem det finske og det svenske Befolkningselement, men for alle Kredse stod Svinhufvud som det nationale Samlingspunkt, for hvis Myndighed og rolige Upartiskhed man bøjede sig. I 1937 afløstes han paa Præsidentsædet af Bonden Kyøsti Kalio fra Østerbotten. Han var da 76 Aar og havde i mere end 40 Aar spillet en fremtrædende Rolle i Finlands offentlige Liv.

Efter sin Afgang som Præsident trak Svinhufvud sig paany tilbage til sin smukke Gaard, og der blev stille om hans Navn. Stadig levede dog hans Gerning i det finske Folk, og gamle Ukko-Pekka, som hans folkelige Kælenavn var (Den store, gamle Per), hilstes med Ærefrygt, naar han en sjælden Gang traadte frem. I hans sidste Aar svigtede Helbredet, og 29. Februar 1944 sov han stille hen 82 Aar gammel. Dagen efter holdt Statsminister Linkomies i Radioen den officielle Sørgetale over Finlands store Søn og sammenlignede ham med den finske Fyr, der stolt

hæver sin rødlige Stamme af Fædrelandets Jord. Den trodser alle Storme, og den falder ikke, førend Aarringene har naaet det størst mulige Antal.

Ved Svinhufvuds Bortgang er et indholdsrigt og broget Kapitel i Finlands omskiftelige Historie uigenkaldeligt afsluttet.

Litteratur:

Pehr Evind Svinhufvuds Oplevelser under Finlands Frihedskamp, skildret af Erkki Räikkänen. Med Indledning af Peter de Hemmer Gudme, 1936.

»Hufvudstadsbladet« for 1. Marts 1944.

DEN SIDSTE REJSE

Af *August F. Schmidt.*

»Vi er alle Vorherre en Død skyldig«, siger et gammelt Ord, og et Sagn fra Mors lader en Adelsdame, Fru Rige til Nandrup, om hvem der verserer mange ejendommelige Fortællinger, udtale som sit Livsresultat, at det var ingen Sag at leve, hvis ikke der var den slemme Død. Da nu Døden er os alle vis, er det vel værd at besinde sig på den.

Der er selvsagt overleveret overmåde mange Eksempler på, hvorledes både berømte Mennesker og jævne Almuefolk har indrettet sig på det uafvendelige. Bekendt er den virkelige Historie om Biskop *Henrik Gerners* sidste Dage. Han spillede en smuk Rolle i Svenskekrigen 1659 og døde År 1700 som Biskop i Viborg, kvalt af et Stykke Kød, der blev siddende i Halsen på ham. Da han mærkede, at Døden nærmede sig, lagde han sig selv i sin Ligkiste — et Træk, der karakteriserer Helten fra 1659 og vore Forfædres Fortrolighed med Dødstanken.

H. F. Ewald, der i sin Roman »Svenskerne paa Kronborg« så smukt skildrer Henrik Gerner, fortæller i sine Livserindringer et lignende Træk fra det 19. Århundrede, om Statsminister *Poul Stemann*, der døde i 1855, 91 År gammel. Da Gehejmearkivar C. F. Wegener en Dag besøgte ham, sagde den gamle Excellence: »Kom her og se, hvad jeg har i mit Sovekammer.« Han åbnede Døren, og Wegener så til sin Overraskelse en Ligkiste, der stod ved Siden

Statens Museum for Kunst. Chr. Dalsgaard.

Den gamle Landsbysnedker kommer med Kisten til det døde Barn.

Paa Kirkegaarden. Den gamle Kone sidder ensom tilbage med sine Minder foran det store Kors paa Mandens Gravsted.

af Sengen. Stemann vilde vænne sig til den Tanke, at han skulde ligge i den. »Der hører vel egentlig stærkere Nerver til det end til at gaa i Døden i et Slag,« føjer H. F. Ewald til.

Det var nu meget almindeligt førhen, at ældre Folk havde deres Ligkister stående parat. Folkemindesamleren *Evald Tang Kristensen* har flere Beretninger herom, indsamlet hos gamle Mennesker i 1870—90'erne. Her er en af dem:

»Per Degn i *Vesterskov* (ved Kellerup Nord for Silkeborg) havde altid ham og hans Kone deres Ligkister stående. Men alligevel, når én manglede en Kiste, kunde de jo godt få én at købe af ham, og så gjorde han én igen, og sådan blev han ved, så længe han kunde gøre Ligkister. Så sagde han til hans Kone: »Hør nu, lille Puller, nu skal der enten én af os dø, eller også skal der en af vore Ligkister væk, for a har hørt æ Varsel.« Det passede også altid efter hans Kones Snak. A gik tit derned og hørte på hans Fortællinger og fortalte igen, og når det blev sent, sagde han: »Hør nu, lille Puller, nu må du helst blive her i Nat.« De havde Sengeklæder nok, og så redte de Seng til mig i én af hans Ligkister, og a har ikke så sjælden ligget i dem. Det var jo Skik i gamle Dage, at Folk havde deres Ligkister stående.«

Det var Mikkel Skrædder, en af Evald Tang Kristensens bedste Meddelere, der fortalte om Per Degn i Vesterskov og hans Ligkister (se E. Tang Kristensen: »Jysk Almueliv«, IV, Nr. 244), og det var ham, der undertiden overnattede i en af dem. Ofte havde man forskellige Ting stående i Ligkisten. Et Sted var den Opbevaringssted for Småkager og andet spiseligt. Gamle Folk kunde også på anden Måde vise deres Forberedelse til Døden. Således var der i *Kvong* ved Varde en gammel Aftægtsmand, der

lod Præsten føle på en Stud, som skulde bruges til hans Begravelse. Han spurgte Præsten, om den ikke var fed og god. Han glædede sig hver Dag over, at den trivedes så godt. Man fik den også (E. T. Kr.: Jysk Almueliv, Nr. 270). — Denne Aftægtsmand var dog vist ikke så forsynlig som en gammel Mand i *Koldingegnen*. Han rejste selv ud på Herredskontoret i Kolding og bestilte sin Jordseddel. Han blev ikke så lidt opbragt, da han ikke kunde få den med sig. Det varede dog ikke så længe, inden der blev Brug for æ Muldseddel.

Når så endelig Døden nærmede sig, gjaldt det om at have alt i Orden og fare bort i Fred. Det var ved en sådan Lejlighed tilladt de nærmeste at give deres Følelser Luft. Dog tør man vist gå ud fra, at den stille, beherskede Sorg, den Gang som nu, faldt de fleste naturlig. I sit Værk: »Livsafslutning« (Dagligt Liv i Norden, 14. Bog, 1901) nævner *Troels-Lund* med Rette, at det var en hårdfør Slægt, der levede i det 16. Århundrede. Tårer og mange Ord lå den ikke nær. Som noget tungt, men uundgåeligt hvilede Sorgen på Sindet, og kun langsomt og modstræbende kom den til Udtryk. En Tårestrøm brød ikke ind til en indre Ild og fremkaldte vulkanske Udbrud; men tavst vindtørredes Tårerne enkeltvis i den kølige Luft. Selv hos de mere voldsomme har Sorgens Udtryk vistnok haft samme blandede, kornede Karakter som følgende fra en jydsk Bondekone fra det 19. Århundrede. Konen hed Karen og var fra *Grevehaven* ved Lerbjerg sydlig for Randers. Hun var en fremtalende og bovn Kone. »Så havde de den Sorg at miste den ældste Datter, og da hun lå Lig, kom der jo Send og Fløde til Begravelsen. Dem, der kom med det, skulde op at se Liget, og Manden, som var meget stille, stod da helt nedbøjet der oppe. Så sagde hun: »Det kan Gud hjælpe mig ikke nytte, du står her og græder

og klager dig, Søren, Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet, herut med dig og få spændt for Mogvognen!« — Til nogle Tiggerkoner, der kom efter Begravelsen, sagde hun: »Ja, lille Børn, her er ski sket en grumme Forandring, siden I var her sidst, vor villeste Datter Kirstin, I kender hende vel, stor og stærk og færdig, 34 År, i dette År er nylig død, hun hviler hos Herren, det Guds Barn, det kan ski være det samme, des mere kan der blive til de andre, den, der har Brød, den bydes Brød, hun er Gud hjælpe mig ikke død, hun sover, det sagde Præsten.« (E. T. Kr.: Jysk Almueliv, IV, Nr. 287).

Havde Sorgen ondt ved samtidigt at forme sig i Ord hos de nærmeste, gav den sig heller ikke usande Udtryk hos de fjernere. For dem var Begravelsen forhen ofte kun en Adspredelse, hvor det jævne på en højst pirrende Måde var tilsat med det uvante og interessante. Den Gang som nu var det da blot Ubehjælpsomhed i Formen, det behøvede slet ikke at være Råhed i Tankegangen eller Følgen af en Rus, som let kunde erhverves ved en Begravelse i gamle Dage, når der sluttelig lød en venlig, opmuntrende Indbydelse, svarende i Mening, om end ikke fuldt i Ord, til, hvad der kunde høres ved en sådan Lejlighed: »Kanskesens det kunde more nogen endnu at se Liget, for nu skal vi strax til at sla Kassen til.« Det sidste Træk er meddelt af Troels-Lund og stammer fra Nordsjælland c. 1861. — Ved den hegnede Plet om Landsbyens Kirke fik de døde, tit stormslagne Menneskesjæle, deres Hvileplads. Her sattes Grænsen for alle Sognets Menneskeliv Slægt efter Slægt, Århundred efter Århundred. Her mødtes Tid og Evighed. På Graven anbragte de efterlevende ved Vejs Ende et Kors, alle Tiders Håb og eneste blivende Hvilested.

*

Det er hos Hjemstavnsdigterne, vi finder de ophøjede og uforglemmelige Skildringer, prægede af en egen stilfærdig Sagtmodighed, af gamle Bønderfolks Afsked med denne Verden. Jævnt og gribende fortæller Digterne herom. Ganske fordringsløs i sin Form, men med mesterlig Kunst har således *Thøger Larsen* i sit Digt: »Jens Højby« (1905) fortalt om en Bonde, der ligger ensom i et bitte kalket Kammer og bier på det uafvendelige. Solen skinner igennem en lille Rude ind til den Seng, hvori han ligger og venter. Han tænker på den Pige, han ikke fik, og hende, han fik, »blev en krasbørstig Kvind«. Al Livets Illusion og Blændværk er strøget bort af Jens Højbys Tanker:

Ja, ja, det Liv som man sanker
sig nøjsomt sammen paa Jord,
falmer til blege Tanker,
som i Ens Hoved bor.
— — —
Edderkopperne kravle
rejsende op og ned
ad Væggenes hvidtede Tavle.
En Mus ved Døren bed.

Han mindes, hvordan han som Dreng så Tusindben og Ørentvist kravle over sin syge Mor, da hun lå og droges med Døden i samme Seng som han selv. Han hører:

I Gaarden stryges en Le med Klem.
De lange Staalstrøg hvæse.
Stift krummer sig Lyden frem,
som snydt fra en næb-lang Næse.

Riven skraber mod Gavl.
Kløvren er tjenlig til Slæt.
Andre skal fælde Jens Højbys Avl.
Selv er han altfor træt.

Karlen hujer paa Pigen.
Nu skal de følges af Sted
ned for at meje ved Sigen.
Kom det Jens Højby ved?

Fluerne om ham summer.
Lydens løsagtige Spind
hilder i Slør og Slummer
Jens Højbys flakkende Sind.

Han drømmer om Velmagtsdage,
og det i sit Ansigts Sved.
Det rokker i Leens Knage,
saaledes mejer han ned.

— — —

Han ligger i Afmagts Hede
og drejer sig lidt omkring.
Solen er ikke nede.
Alt lader som ingenting.

— — —

Han ønsker, mens andre jage
mod kommende Tiders Svøb,
at skrue Jorden tilbage
en tredive Solomløb.

Dog hvad ... Den vil jo rende
igen som før af Sted.
Og naar de Aar var til Ende,
hvad var da vundet derved?

Saa kunde En atter ligge
her i den samme Seng
og rundt i Krogene kigge
og huske paa noget iflæng.

Nej, han er klar over, at
Hele h a n s Livs-Opgave
er nu at ligge og dø. —

Konen kommer ind og spørger til ham, giver ham Mælk at drikke,
meget taler de ikke.
De h a r jo talt mer end nok.

Han siger en Spydighed til hende, men da hun er gået, fortryder han det.
Hun var
dog den af Menneskeskaren,
der flest af hans Byrder bar.
Han stønner: »Karen! — Aa Karen!«

I Nattens Stilhed ligger han ensom og stirrer ud i Rummet. Han har blot Håb »om lidt Hygge i Graven«. Da han hører Uglen tude, véd han
paa en Prik, hvorledes han nu er faren.
Mod Døren søger hans Blik.
Han stønner: »Karen! — Aa Karen!«

— — —

Udenfor Vinduet ses den røde Måne stige »saa nabonær«,

den arrede Sten i sit stille Skær,
de dødes rejsende Rige ...
— — —

I Digtet »Jens Højby« får man i den jævneste Form et trøstesløst Billede af et helt Liv, hvis arme Indhold er gengivet med en mesterlig Kunst, der, som Hans Ahlmann træffende siger, »har gjort sig saa dæmpet og uanselig, at den ikke fornemmes som Kunst, men gaar i ét med Digtets Natur«.

Den stærke Tristhedsfølelse og Vemoden, der bemægtiger sig Sindet ved Læsningen af Thøger Larsens Digt, trænger sig også på, når man tænker over på Indholdet af *Niels Jeppesens* lille Digt: »Død« (»Digte« 1909). Her er det en Kvinde, der ligger »og har ikke redet sig sit eget Leje i Nat«.

Det er, som hun ser efter Mælken
i Stuen ved Siden af:
Den fryser vel ikke ved Bjælken
paa Hylden, som hænger lidt lav;
hun glemte at spørge i Morges,
om de havde siet den af. — — —

Men henne i Krogen dingler Pendulet — Tiden går sin evige Gang. For hende er den slut.

Digteren har her på en lykkelig Måde anbragt de Tanker i den døde Kvindes Sind, som hun vilde have, hvis hun var levende: Omsorgen for det huslige, at alt dog må blive ved at gå i sin rette Gænge.

I Digtet »Den syge Bonde vaagner om Natten« (Almanakken »Danmark« 1919) har *Holger Sandvad* behandlet et lignende Motiv som Thøger Larsen og Niels Jeppesen. Hos Sandvad er der dog mere Fart, eller Fest, over Digtets Indhold. Her ser Bonden ind i Himlen, det er, som da han var lille og drømte, han agede »til Vorherres store Gilde, ja til Bryllupsfest i Himmeriges Gaard«. Og vi får så en

dejlig Beskrivelse af alt det, Bonden ser på sin Færd i »Himlens gode Sogne«. Det hele er ret jordisk:

Ved Vorherres Dør staar Lindetræ'r og Bænke,
der er pyntet pænt med Blomster, kan jeg tænke,
omkring Karmen og paa Trappens Møllesten.
Der er Øl og Gildesmad paa hvide Duge,
og de unge danser i den store Stue,
og de gamle er saa glade hver og en.
— — —

I første Bind af »Pelle Erobreren« giver *Martin Andersen-Nexø* en menneskeligt-gribende Skildring af den fattige, men fornøjede Husmand, Kalles Mor, der ligger og venter på Døden Hun er glad og ved godt Mod. Når hun bare er borte, så er der da en Mund mindre at mætte i det fattige Hjem. Bror Kalle synes derimod, det kunde være rart, om hun kunde få sit Syn igen, så hun bare en kort Tid endnu kunde få Lov at betragte Naturen, Børnene og alt det andet meget, der kunde være at se i et fattigt Udflyttersted. Dette ønskede den gamle dog ikke, hun var glad, som hun havde det, var forberedt på Døden og havde fordelt sine få Ejendele mellem de levende.

Det hele er så hyggeligt og rart oppe hos Bror Kalle; det var en stor Opmuntring for Far Lasse og Pelle at komme i Besøg der, selv om der lå et Menneske og ventede på Døden. Med uimodståelig Kunst kan Andersen-Nexø berettet om et gammelt Menneskes sidste Tid. Her er ingen Suk og Klage. Det er, som det skal være, når blot den gamle véd, at man vil tage Hensyn til hendes Ønsker; hun vil nødig gå igen!

Fra Andersen-Nexø er der et stort Spring over til *Jeppe Aakjærs* Skildring af Jørgen Tidselbjærgs Død (»Arbejdets

Glæde«). Jørgen Tidselbjærg hørte til *Tvivlerne* hos den gamle Almue. Der fandtes nemlig Almuesfolk, som var irreligiøse i *kirkelig* Forstand, hvilket ikke vil sige, at de ingen Religion eller religiøse Følelser var i Besiddelse af. Da Jørgen Tidselbjærg ligger på sit Dødsleje, lader Aakjær ham sige: »I skal ett folde mine Hænder, som om a bad; for de gjør a ett. Men læg min højre Haand paa mit Bryst, saa mit Hjærte deslængere kan holde Varmen, for omlidt vil det saamænd træng' til det.«

Man sammenligne hermed *Thorkild Gravlunds* Nilavses Dødsleje. Her er det en Gamling, der også uden Frygt venter på Døden. Hans Bortgang blev så skøn. Han så Sognets Folk passere forbi: »Levende og døde. Sognets Folk i hundrede Aar — saa langt Mindet rakte. Det var de gamle, der rejste sig og tog imod Nilavs. Først var der hans Farfar, gamle Nilavs i langskøddet Frakke og Kabuds, en lille jævntyk, myndig Mand, hvis Ord faldt lidt stammende stødvist, men som sidste Ord i Lavet gerne de raadende. Hans Minde levede. »Det er fra Nilavses Tid«, sa' Folk om gamle Sager. — Der var Farmor, Mette Nilavs, langsom i Vendingen og travl i sin Dont. Dernæst Far selv, faamælt og tør i Mælet, og vor Mor, tænksom i alles Vel. Der var Muens, Marens Far, han sang glade Viser — og hans Kvinde hun gik i Brønden med Vilje. Der var Morten, der høstede saa meget, at han mente ikke, han kunde være bekendt at tale derom — og Lars, saa stille og mild, han kom fra det nordre Herred — og Jens, Skrigejens, han kom fra det søndre. Og alle de andre Bønder i Landslev: Gamle Søren, der kørte rask, og unge Søren, der laa i Krig med Drengene, Hans Hansen, der lod sig sende i Marken af sin Flyttedreng — og Ole, der tjente Enken og havde Held med det, Pær og Annes og Rasmus, de kom altid og snakkede bagefter, det skulde der osse nogen til — de

tog alle vel mod Nilavs. — Husmændene ligesaa: Mads Vejrgavs Far, han grinede lidt skævt som altid. Lille Sørens Far, han røjlede sig op, hvor han kunde, og Beendt, Kristoffer og Espen og alle de andre, der trolig gik i Høst og Saa — — og dertil alle dem, der havde tjent i Nilavses Gaard, Aar efter Aar: to tre Mands Livsfølge, Karle og Piger og Drenge — og den gamle Smed og den gamle Hjulmand med. Og Skrædderen med den skæve Næse og Degnen med det hvide Haar — de andre var flest skaldede — de tog mod Nilavs med Glæde. Han kendte dem alle, han huede dem alle, af Landslev Sogn, baade levende og forlevende, baade de der gik endnu, og de der gik igen — og han skelnede deres egne Træk i en Sommernats Dis, hvor Maaneskygger glider over buklede Lervægge. En var der, som stod i Disen bag Murens Skygge. Han huede dem alle for den ene, saa hvid og skær. Nu segnede han ind i alt det, han havde levet af Liv i Livsens Tid. Disen skød tættere sammen, de fjerne Skyer rejste sig og brød paa. — Det mørknede tykt, men hans Syn stærkedes i Mørket. Han rykkede sig løs og fulgte med — han stønnede: I Jøsse Navn — Løsningens Ord.«

Ja, sådan døde Nilavs, — og sådan er mange Almuesfolk gået væk. I deres sidste Stund er Sognets Folk, alle, der havde givet Tilværelsen Indhold og Fylde, trådt frem for Bevidstheden, — nu skulde der tages Afsked med dem.

Man bliver under Læsningen af Nilavses Dødsvision så underlig grebet og dog så glad i Sindet. Man giver gerne Digteren Medhold i, at så skøn en Død fik de fleste af de lykkelige og harmoniske Naturer blandt de Folk, der beboede vore Landsbyer i de gamle Bondetider.

Vi må også høre, hvad *Johannes V. Jensen* fortæller om den gamle, vise Kirsten Smed (Himmerlandshistorien »Kirstens sidste Rejse«), der efter et langt Livs mange

Sorger en Vinterdag blev sænket i Jorden på Gråbølle Kirkegaard:

»Nu hvilede hun ogsaa her, Kirsten Smed, den Barmhjertige og Stærke, nu var hun firet ned til sine Døde. Nu var hun bleven baaret hen, hun som altid bar, den Hjælperige, som havde kendt Livet og staaet lige trøstig ved Fødselslejet og de døendes Seng. Nu laa hun, den Staaende, den altid Haabefulde, der havde set sine egne synke tilbage, hjælpeløse, med deres elendige Øjne i hendes... Al den mageløse Varme, der havde lyst ud af Kirstens furede Ansigt, den var kun et fattigt Genskin i deres Øjne, der huskede hende; de Skatte af Ydmyghed og af Prøvelser og af Visdom i menneskelige Ting, der laa gemt i Kirstens dybe Hjerte, de var nu svage Billeder i de Efterlevendes Erindring. Kirsten var nu hos de Trofaste, de gamle Bondeskikkelser, der aldrig skal rejse sig mere, de gamle milde Folk, der har bedt sig undskyldt, og som ikke lod andet Eftermæle efter sig paa deres Kors af Træ, end at de var fødte og døde i Graabølle. Ogsaa Kirsten havde nu naaet Løsningen af det store Spørgsmaal, der ængstede de Gamle, det der endte med at formørke hendes Sind; hun var stuvet ned, og Spørgsmaalet var hørt op. Hun der tilsidst ikke længere kunde tro, og som huskede sig fra Forstanden for at komme paa, *hvad det var hun skulde,* kun havde nu overhovedet og endelig glemt, at hun havde haft noget Ærinde. Hun var nu jordfæstet, og der var bedt over hende, og den sidste Salme var sungen.«

Skildringen af Kirsten Smed er mærkelig ved den for Johs. V. Jensen usædvanlige Sympati og Grebethed, hvormed han redegør for en jævn Almuekvindes Sjæleliv. I en sjælden Grad er det her lykkedes Digteren at skabe den Stemning, som udløser vore bundne, uudtalelige Følelser, når vi bestræber os på at samle som i en Hovedsum, hvad

det egentlig er, der giver de gamle Almuefolk så fremragende en Plads, som Tilfældet tit udviser, i mange Nutidsmenneskers letbevægelige Sind. Kirsten Smed har nok hørt til de »gamle Bønder, hvis uforglemmelige Træk ogsaa kunde lokke mig (ɔ: Johs. V. J.) hjem over Havet«.

Af det ovenstående vil man se, at der er en ikke ubetydelig Forskel på, hvad den jævne Mand eller Kvinde og hvad Digtere, udgåede af Almuekredse, har at meddele om et Menneskes sidste Rejse, om dets Udgang af Tilværelsen. Begge Former for Oplysning om Menneskenes Afsked med Livet har stor Interesse og Værdi, idet de ikke alene beriger og fængsler Sindet, de giver også Viden om, hvorledes de efterlevende reagerede over for Dødens Indhug i deres nærmeste Kreds, ligesom det også for Kundskaben om Menneskene er af Betydning, at vor Hjemstavnsdigtning ligeledes har givet Bidrag til Oplysning om den sidste Rejse.

August F. Schmidt, f. 1899, Forfatter, Medlem af det kgl. nordiske Oldskriftselskab. Har udgivet talrige Bøger og Biografier samt Tidsskriftartikler.

DA NORGE OG SVERIGE GIK FRA HINANDEN

Af Lærer *Karl Rasmussen.*

I dette Tidsskrifts første Hefte har Aagot Lading fortalt om, hvordan Norge og Sverige »gik fra hinanden« i 1905. Det skete uden Krig, og uden at Stormagterne maatte gribe ind for at sikre Freden; men alligevel var den Begivenhed, at to Lande skiltes efter næsten et Aarhundredes Union, nødt til at sætte Diplomaterne i Virksomhed i flere andre Stater. Om denne Side af Sagen er der Ting at melde, som ikke er uden Interesse nu, da der igen tales om et nordisk Forbund.

En af de Ting, som Sverige og Norge havde tilfælles, var en Garantitraktat af 21. Novbr. 1855. Ved denne Traktat havde England og Frankrig, der var i Krig med Rusland, garanteret »de forenede Kongeriger« fuld Integritet for deres Landomraade, mens de til Gengæld forpligtede sig til ikke at overlade Rusland noget af deres Omraade eller Højhedsretten derover. Denne Traktat var faktisk forældet, idet den faste Modsætning mellem Vestmagterne og Rusland, som den byggede paa, ikke længer var til Stede; Frankrig var jo ligefrem Ruslands Forbundsfælle og arbejdede stadig for at udjævne Modsætningerne mellem England og Rusland. Derfor kom det ikke uventet, naar den engelske Gesandt i Stockholm meddelte den svenske Regering, at eftersom »de forenede Kongeriger« ikke længer var forenede, saa var det meget tvivlsomt, om

Traktaten længer havde nogen Gyldighed. Der blev høflig tilføjet, at den engelske Regering var rede til at undersøge Muligheden af en anden Traktat.

Det var imidlertid Norges Udenrigsminister J. G. Løvland, som først tog sig for at undersøge denne Mulighed, og han havde for saa vidt Held med sig, som ikke blot de to Vestmagter, men ogsaa Rusland og Tyskland var villige til at garantere Norges Landomraade. Derimod blev der gjort Indvendinger mod hans Plan, som var den, at Norge skulde afslutte en Traktat med hver enkelt af de fire Stormagter; det betød, at hvis Norge følte sig »krænket eller truet«, kunde Regeringen henvende sig til den eller de Magter, som den helst vilde have til Hjælp, og opfordre den eller dem til at beskytte Landet. Man foretrak i Stedet en »kollektiv« Traktat som den, der gjaldt for det lille Luxemburg, hvori samtlige Magter garanterede i Fællesskab, saa ingen af dem var forpligtet, hvis ikke de andre gik med. Da Stormagterne aldrig er enige, naar det trækker op til Krise, kommer de faktisk aldrig i den Situation, at Garantien medfører nogen Forpligtelse; men den giver dem jo en Ret til at gribe ind, hvis de føler deres egne Interesser truede.

Om dette Punkt blev der let Enighed; Løvland gav selvfølgelig efter for de fire Stormagters Ønske. Derimod vilde han nødig ændre Artikel I i sit Udkast til Traktat; den lyder i Oversættelse som følger: »Den norske Regering erklærer for sin Part, at den har til Hensigt at opretholde en permanent Neutralitet i Henhold til internationale Regler. Ikke des mindre reserverer den sig sin Frihed til at træffe Aftaler med Regeringerne i Sverige og Danmark eller i en af de to Stater med det Formaal, ved gensidig Hjælp at værne de respektive Landes Nevtralitet.« Det var let at indvende, at der var en Modsætning mellem

garanteret Neutralitet og Retten til Forsvarsforbund, og det var ikke let for Stormagternes Gesandter at forstaa, at Norge vilde til at drive skandinavisk Politik i samme Øjeblik, som det havde afbrudt Unionen med Sverige. Løvlannd forsikrede imidlertid, at netop nu, da Norge var blevet en helt fri og uafhængig Stat, vilde det gerne gaa med til et nordisk Forbund, og han mente, at naar Norge fik sin Neutralitet garanteret, varede det ikke længe, før de andre to Stater ønskede det samme. Han maatte, sagde han, regne det for Illoyalitet mod de to andre beslægtede og ligestillede nordiske Folk, hvis Norge nu for alle Tider bragte sig selv i Sikkerhed uden at tænke paa dem.

Der blev indvendt, at han selv tit havde talt om svenske Stormagtsdrømme og Minderne om Gustav Adolf og Karl XII, der hindrede Sverige i at drive Neutralitetspolitik; desuden havde den svenske Regering bestemt nægtet at henvende sig til Stormagterne sammen med Norge. Løvland sagde, at det var flere Gange hændt, at Sverige havde været imod en Tanke, der kom fra Norge, og senere gaaet med til den, og navnlig troede han, at det svenske Folks store Masse, der hidtil, i Modsætning til Norge, havde været uden politisk Interesse, nu under Forfatningen af 1906 ikke længer vilde overlade Magten til en Haandfuld sammengiftede Adelsmænd og Industribaroner; naar disse Klassers Indbildninger veg for Folkets sunde Sans, saa blev der Mulighed for Neutralitetspolitik.

Om Danmark maatte Løvland dog snart holde op at tale, idet den danske Gesandt i Christiania tydelig lod forstaa, at Danmark vilde holde sig udenfor; men Løvland vilde ikke for nogen Pris have det til at se ud, som om den omtalte Traktat var rettet mod Sverige, og som om Norge vilde fornægte det nordiske Broderskab og flygte for den svenske Fare ind under Stormagternes Værn. »I

alt dette er der mindre af Realpolitik end af den lærde Hr. Løvlands Samvittighedsfuldhed og personlige Doktrinarisme«, skriver den tyske Gesandt, som ogsaa fortalte ham, at han havde da ikke nødig at være mere svensk end Svenskerne, og de var slet ikke taknemlige for den Omsorg, han viste dem. Overfor disse og andre Indvendinger maatte Løvland lade sin »skandinaviske Klausul« falde.

I Slutningen af 1906 var man naaet saa vidt, at der forelaa et Ændringsforslag til Traktaten; det var udarbejdet i Pedersborg under Medvirken af den tyske Gesandt Schoen. Dette Ændringsforslag indeholdt en Artikel IV, der lød saaledes: »Det skal være andre Magter, som ikke er Underskrivere, tilladt at slutte sig til nærværende Konvention.« Denne Artikel er tvetydig; den var fra Forfatterens Side saadan ment, at det skulde være andre Magter tilladt at træde til som Garanter; saaledes opfattede ogsaa den norske Regering den og vilde derfor ikke gaa med til den. Den kunde imidlertid ogsaa opfattes, som om andre Stater kunde slutte sig til og opnaa samme Stilling som Norge, og derfor modtog Schoen følgende Misbilligelse fra Udenrigsministeren i Berlin: »At Tilslutningsklausulen er blevet til paa Foranledning af Deres Excellence, maa overraske mig. At Sveriges og navnlig Danmarks Neutralisering af Hensyn til vort Forsvar er uantagelig for os, kunde ikke være Deres Excellence ubekendt. Vi maa derfor undgaa alt, som kunde bane Vej for en saadan Neutralisering.« Derfor var man i Berlin ogsaa mod et engelsk Forslag, hvorefter Traktaten ikke skulde tale om Norges Neutralitet, men kun om Uafhængighed; dette Forslag gav nemlig Norge den Mulighed senere at ene sig med de to andre Lande om Neutraliteten. Dette tyske Standpunkt blev yderligere uddybet 29. Januar 1907. Den danske Udenrigsminister Grev Raben havde fore-

spurgt, hvordan det gik med den norske Traktat, og det kunde jo tænkes, at han hermed vilde føle sig for, om der var nogen Mulighed for at skaffe Danmark en lignende; derfor fik den tyske Gesandt i København, Grev Henckel, til sin personlige Oplysning en lang Redegørelse, hvori forekommer Sætningerne: »Som Følge af Norges geografiske Beliggenhed kunde dets Stilling under en fremtidig Krig, hvori Tyskland var indviklet, være temmelig ligegyldig. Vi vilde derfor ikke være imod det norske Ønske om Neutralisering ... Derimod kan vor Marine ikke gaa med til at drøfte Tanken om en traktatmæssig Neutralisering af Danmark.« Derom var forøvrigt Grev Raben og den danske Generalstab ad anden Vej underrettet, skriver Ministeren med Tanke paa Samtalerne mellem den tyske Generalstabschef v. Moltke og den danske Kaptajn Lütken.

Mærkelig nok ser det ud til, at disse Samtaler kom til at volde Vanskeligheder for norsk Politik i dette Aar. En Dag var Løvland pludselig meget misfornøjet med Englænderne, som først havde været villige til at støtte hans Planer, men som nu, i Maj 1907, var umedgørlige. Han mente, at Krigens Spøgelse gik gennem Londons Gader og paavirkede Regeringens Holdning, og han sagde, at hvis Neutraliteten blev umuliggjort, saa vilde Norge maaske gaa over til Alliancer med venligsindede Magter. Hvad han mente med disse Ord, forklarede han ikke nærmere; i det hele maa det siges, at selv om han utvivlsomt var en større Begavelse end de Diplomater, der var ansat omkring i Smaastaterne, saa manglede han deres Træning i at tie stille og nøje overveje, hvad det er klogt at sige. Men hans Udtalelser er naturligvis af større Værdi, netop fordi han saa uforbeholdent siger, hvad han mener. 26. Maj gav han den tyske Gesandt følgende Forklaring: »Grunden til, at England vil forhindre en norsk Neutrali-

tetserklæring, er den, at man der tror paa tysk-danske Aftaler, hvorefter Tyskland i Krigsfald kan gøre Brug af danske Havne; man vil derfor holde sig den Mulighed aaben at kunne besætte Punkter paa den norske Kyst. I Danmark er der navnlig indenfor Landhæren en stærk Stemning til Fordel for en Alliance med Tyskland. Officererne er utilfredse med, at Hæren forsømmes, og siger sig selv, at i Tilfælde af internationale Forviklinger og Krige mellem Stormagterne kan Danmark kun have Fordel af at gaa sammen med sin store Nabo og naturlige Forbundsfælle ... Danske Officerer taler højt om Tilslutning til Tyskland; mange af dem har rejst i Tyskland, og de vilde gerne give det Udseende af, at dette er sket i officiøs Mission, og at Tilslutningen allerede er noget mere end et dansk Ønske. Dette har vakt engelsk Opmærksomhed og ført til den Mening, at der var saadan noget som en Traktat mellem de to Lande.« 8. Juli kunde Løvland yderligere oplyse, at Englands Mistro mod Danmark blev næret af den franske Gesandt i København; dette er fuldstændig rigtigt; Franskmanden, Ph. Crozier, og hans Efterfølger, Grev Beaucaire, skrev stadig ubehagelige Ting om Danmark; den sidste havde den yderligere Grund dertil, at Grev Raben var unødvendig grov imod ham. Ogsaa den russiske Gesandt tog Raben sig en Dag for at give en Overhaling, og Stormagtsgesandter i Smaastater var som Regel ret irritable Personer.

I Rusland blev der ogsaa lagt Mærke til, at England nu kom med Indvendinger mod den norske Traktat; men der søgte man Grunden et andet Sted; den russiske Udenrigsminister Isvolsky mente, det kom af Hensyn til Sverige. Dette var ogsaa den Grund, som den engelske Udenrigsminister Edward Grey selv kom med; han sagde 11. Juli, at med Ophævelsen af Traktaten af 1855 kom Sverige

i en mere vanskelig Stilling, og der var hos Svenskerne en vis Uro, som han maatte tage Hensyn til. Utvivlsomt vidste han ogsaa, at Isvolsky havde begyndt at føle sig for, om det var muligt at faa ophævet den Artikel i Traktaten i Paris 1855, der forbød Rusland at anlægge Fæstninger paa Aaland.

Denne svenske Øgruppe var i sin Tid blevet henlagt under Aabo Len, og derfor forlangte Rusland den afstaaet i 1809 sammen med Finland. Efter sin Beliggenhed var Øgruppen, som Napoleon sagde, en »Forpost mod Stockholm«, og efter at den engelsk-franske Flaade i 1855 havde skudt en russisk Fæstning paa Aaland ned, havde Rusland som sagt forpligtet sig til ikke at have Fæstningsværker paa Øerne. Dette var, sagde Isvolsky, utaaleligt for en Stormagt, at den ikke kunde gøre ved sit Territorium, hvad den vilde; han tænkte ikke foreløbig paa at befæste Øerne, men Rusland kunde ikke finde sig i, at der blev oprettet en paatænkt Østersøtraktat, som skulde garantere status quo (Stillingen i Øjeblikket), saalænge som Aalands forsvarsløse Tilstand hørte med til Status; derved havde jo Rusland forpligtet sig til at lade denne Tilstand vare i al Evighed. Forøvrigt søgte han ved enhver Lejlighed at overbevise Sverige om Ruslands fredelige Hensigter; for at skabe en »Atmosfære af Tillid« var der saaledes blevet aftalt et Giftermaal mellem den svenske Prins Wilhelm og den russiske Storfyrstinde Maria Pavlona.

Prinsesse Maria har i sine Erindringer fortalt om den komplet fyrstelige Opdragelse, hun havde modtaget, og som gjorde, at hun en Dag i sit 16 Aar, da hun kom til at læse et Brev til hendes Tante, som viste, at Fotografier af hende skulde sendes til Sverige, straks var klar over, at det gjaldt et politisk Giftermaal. At hun skulde indgaa et saadant, det havde hun altid vidst, og derfor gik hun

ind paa Forlovelsen, skønt hun slet ikke var voksen, og skønt hun havde voldsom Tandpine den Dag da Prinsen friede. Hvorfor hun netop skulde giftes til Sverige, fik hun aldrig at vide, og det svenske Folk har vel næppe anet, at hun skulde være Kompensation for Aaland. Da hendes Ægteskab kun holdt fire—fem Aar, var det jo heller ikke nogen varig Fredsgaranti.

Langt om længe, sidst i September, begyndte ogsaa Sverige at tale med, og det var for at beklage sig. Der stod i Traktatudkastet, at hvis Norges Integritet blev »truet eller krænket«, skulde Garantimagterne støtte det, og dette var efter den svenske Regerings Opfattelse en Spids, der var rettet mod Sverige, som formentlig var den eneste Magt, af hvem Norge kunde føle sin Integritet truet. Dækket bag den Artikel kunde Norge tillade sig alt i Forvisning om, at hvis det kom til Krig, var dets Landomraade i hvert Fald sikret.

Man bør ikke af disse Ord faa den Tro, at Sverige tænkte paa Krig mod Norge i 1907 mere end i 1905; men der er ingen Tvivl om, at Svenskerne var meget ilde tilpas nu, da det gik op for dem, at Skilsmissen fra Norge ogsaa kunde skille dem ved Traktater, som de hidtil havde haft en vis Tillid til; ifølge Brandström, der var Gesandt i Petersborg, skal Kong Oskar have sagt, at han vilde ikke have fundet sig i Skilsmissen, hvis han havde vidst, hvad den kunde føre med sig. De tyske Diplomater talte beroligende til Svenskerne; der stod jo i Traktaten, at Norges Integritet skulde garanteres mod »une puissance quelconque«, mod enhver Magt, der vilde krænke den; hvorfor skulde der med denne puissance absolut være tænkt paa Sverige og ikke lige saa godt paa England eller Rusland. Disse to var Garantimagter; ja ja, men saa kunde Sverige jo ogsaa faa Adgang til at underskrive sammen med de

fire Stormagter. Med dette Forslag var Svenskerne trøstet; men nu meldtes der om stor Fornærmelse i Norge. Nordmændene havde fra første Færd sagt, at de kun ønskede Garantier fra de fire Stormagter, og ikke for alt i Verden vilde de have Sverige til at optræde som Stormagt og garantere for Norge.

Efterhaanden var der paa flere Steder udviklet en vis Ærgrelse mod den engelske Regering, som blev ved at trække Sagen i Langdrag. Grey sagde som sædvanligt kun lidt, men hans Tavshed var altid frygtet, og Understatssekretær Charles Hardinge talte mere rent ud, han sagde, at han altid havde haft den Fornemmelse, at det var et Forræderi mod Sverige, hvis man opløste den gamle Traktat og lod det staa uden Dækning af Traktater, mens man samtidig gjorde Norge permanent neutralt og derved gjorde Ende paa enhver Mulighed for, at det kunde støtte Sverige. Englands Underskrift blev altsaa gjort afhængig af Sveriges Samtykke, og dette betød, mente Diplomaterne, det samme som at udskyde Sagen ad calendas græcas, til de græske Kalender, d. v. s. til et Tidspunkt der aldrig kommer. Hvad der har været forhandlet mellem London og Petersborg, ved jeg ikke; men en Dag erklærede Isvolsky, efter at han havde beklaget sig stærkt over England, at for at faa Ende paa Sagen vilde han »bringe det store Offer« at give Afkald paa at faa Aalandsspørgsmaalet ordnet med det samme. Det var sikkert for ham personlig et Offer. Den praktiske Fordel for Rusland af en Fæstning paa Aaland var næppe blevet stor; der blev fra russisk Side bl. a. talt om, at der over Aaland smugledes Vaaben ind til Revolutionsmænd i Rusland; men naar Baron Taube i det russiske Udenrigsministerium skulde forklare Grundene til, at Artiklen fra 1856 burde ophæves, havde han tre 1) den praktiske Nytte overfor Finland,

2) Tilfredsstillelsen af russisk Forfængelighed, 3) Hr. Isvolskys Ønske, at gøre sit Fædreland denne Tjeneste. Isvolsky var en meget dygtig Diplomat, der bl. a. var kendt for sin forbavsende sproglige Evne; men det var ogsaa kendt, at han var næsten sygelig ræd for at miste sit høje Embede. Han var altid i Pengetrang; hans smukke Kone og senere hans Søn og hans Datter brugte alt for mange Penge; han vilde altid opnaa Resultater, som kunde sikre ham Ministerstillingen, og den alt for store Iver kom allerede i 1908 til at medføre hans Afgang. Ogsaa ved denne Lejlighed havde han sat sig et Maal, der ikke kunde opnaas. Han kunde med nogen Ret hævde, det var Tyskerne enige med ham i, at det var meningsløst, naar England vilde tale med om Østersøspørgsmaal; men der var nu engang en Traktat fra 1856, der forbød at befæste Aaland, og England vilde ikke i Øjeblikket gaa med til at ophæve den. Dette var i det mindste et Held for nordisk Forstaaelse; en tysk Diplomat havde spaaet, at hvis Aalandsartiklen blev sat ud af Kraft, saa vilde Svenskerne aldrig tilgive Nordmændene den beske Suppe, de her havde kogt sammen til dem.

Sidst i Oktober meddelte den engelske Gesandt i Stockholm den svenske Regering Teksten til den norske Traktat, der nu ikke mere talte om Neutralitet, men kun om Integritet, og forespurgte, hvorledes den kongelige svenske Regering stillede sig dertil. Den havde jo længe vidst om Traktaten, men saa længe som den ikke havde faaet officiel Meddelelse, kunde den ikke officielt tage Stilling til den. Nu tog den Stilling i en Fart og lod 1. November meddele i den norske Hovedstad, at den gav Afkald paa at stille Ændringsforslag; samtidig havde den engelske Gesandt faaet Fuldmagt til at underskrive, og da de andre

havde haft det længe, fandt Underskriften Sted allerede Dagen efter, Lørdag 2. November 1907. Eftersom hver enkelt af de høje kontraherende Parter havde pillet de Artikler ud af den oprindelige Tekst, som de ikke syntes om, saa var der ikke Fugls Føde tilbage paa den; dens meste Indhold er Titler, Navne og Indledningsformularer. At den »skandinaviske Klausul«, der skulde have banet Vejen for en ny nordisk Union, var luget bort med Top og Rod, det siger sig selv. Paa den anden Side kan det vel siges, at der ikke ved Traktaten blev sat mere ondt Blod mellem de nordiske Folk, end der allerede var. Heller ikke mellem Stormagterne gav den Anledning til yderligere Forviklinger; de havde spillet det store Spil efter Spillets Regler, og ingen af dem havde tabt noget af deres Indflydelse og Anseelse ved det. Det Sted, hvor man følte størst Skuffelse, synes at være Petersborg, hvor Isvolsky gerne vilde haft Aalandspørgsmaalet løst. Nu blev det liggende uløst lige til Verdenskrigen, og Finland tog det i Arv sammen med Øerne. I 1921 blev det ved en Traktat, som underskreves af England, Frankrig, Italien og samtlige Østersøstater saa nær som Sovjetrusland, der endnu ikke var anerkendt af Europa, fastslaaet, at Øerne ikke maatte befæstes, og at der ikke maatte være Soldater paa dem; det sidste Punkt blev vel især taget med, for at Finnerne ikke ved en talstærk Garnison skulde skaffe det finske Sprog Indpas paa de rent svensktalende Øer. I 1939 forsøgtes der fra finsk og svensk Side at faa Aalandskonventionen ophævet og Retten til at befæste Øerne anerkendt; men overfor Ruslands Indsigelse maatte Planen opgives. Saaledes er Aaland stadig en Brik i det store Spil om Magten i Østersøen, og skulde den Dag komme, da der for Alvor blev Tale om et nordisk Forbund, skulde

det nok vise sig, at ogsaa andre Forhold er som før; efter al Sandsynlighed vilde Stormagterne igen give sig til at tale med, hver af dem ud fra sine Interesser.

Litteratur:

Die grosse Politik. Bd. 23, Side 403 ff.
Aktstykker vedrørende Kaptajn Lütkens Ophold i Berlin 1902—03 og Departementschef, Kaptajn Lütkens Sendelser til Berlin 1906—07.
Prinsesse Maria: Mine Erindringer.
Edward Grey: Twenty-five years. 1892—1916.

AD FORTIDS VEJE

HISTORISK FOLKELIG LÆSNING

3. AARGANG

1. Hefte indeholder:

Slaget ved Lund 1776. Af Oberstløjtnant Th. Thaulow.

Tyvebanden paa Jydske Aas. Af Højskolelærer, cand. theol. Peter Riemann.

Oberst Helgesen, Frederikstads tapre Forsvarer. Af Premierløjtnant V. K. Sørensen.

Asmund Christian Gleerup. Af Kommunelærer Johan Jensen.

Pehr Evind Svinhufvud. Et finsk Levnedsløb. Af Arkivar, Dr. phil. Harald Jørgensen.

Den sidste Rejse. Af August F. Schmidt.

Da Norge og Sverige gik fra hinanden. Af Lærer Karl Rasmussen.

•

Udkommer i 4 aarlige Hefter à gennemsnitlig 96 Sider. Pris pr. Hefte Kr. 1,50, Kr. 6,00 pr. Aargang. Abonnement kan tegnes i alle Brugsforeninger eller paa Postkontorerne og er bindende for en Aargang, hvorefter Tilsendelsen fortsættes, indtil Opsigelse sker.